

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

**на тему: ВПЛИВ БАТЬКІВСЬКОГО СТИЛЮ ВИХОВАННЯ НА
МАЙБУТНІЙ СЦЕНАРІЙ ЖИТТЯ ДИТИНИ**

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.0532-з-дн
спеціальності 053– Психологія
Пахотіна Лілія Віталіївна
Керівник: к. психол. н., доцент кафедри
психології Грандт В. В.
Рецензент: д.психол.н., професор кафедри
психології Клопота Е.А.

Запоріжжя
2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра психології
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

к.психол.н., доцент. Н.О. Губа

« ____ » _____ 2024 р.

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Пахотиній Лілії Віталіївні

Тема роботи Вплив батьківського стилю виховання на майбутній сценарій життя дитини

керівник роботи Грандт В.В. д.психол.н., доцент кафедри психології
затверджені наказом ЗНУ від «26» 09 2023 року № 1504-с

2. Строк подання студентом роботи _____
3. Вихідні дані до роботи аналіз психолого-педагогічної літератури.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки: здійснити аналіз психологічної літератури з теми дитячо-батьківських відносин, батьківських стилів виховання та їхнього впливу на дітей в українському суспільстві; визначити методи збору та аналізу даних, проаналізувавши всі існуючі методи; розробити власну анкету для оцінювання батьківських стилів виховання в українському сімейному середовищі; апробувати анкету, проаналізувавши яку ми виявимо наявність чи відсутність зв'язку між стилем виховання та подальшим сценарієм життя дитини.
5. Перелік графічного матеріалу: –
6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання Видав	Завдання прийняв
Вступ	Грандт В.В., доцент		
Розділ 1	Грандт В.В., доцент		
Розділ 2	Грандт В.В., доцент		
Розділ 3	Грандт В.В., доцент		
Висновки	Грандт В.В., доцент		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	січень-лютий 2023 р.	Виконано
2	Робота над вступом	березень 2023 р.	Виконано
3	Робота над першим розділом	квітень-травень 2023 р.	Виконано
4	Робота над другим розділом	червень-серпень 2023 р.	Виконано
5	Робота над третім розділом	вересень-грудень 2023 р.	Виконано
6	Написання висновків	січень 2024 р.	Виконано
7	Передзахист	лютий 2024 р.	Виконано
8	Нормоконтроль	січень 2024 р.	Виконано

Студент _____ Л. В. Пахотіна

Керівник роботи _____ В. В. Грандт

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О. М. Грединарова

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 60 сторінки, 39 джерел, 3 додатки.

Об'єкт дослідження – дитячо-батьківські відносини.

Предмет дослідження – вплив батьківського стилю виховання на майбутній сценарій життя дитини.

Мета роботи – виявити вплив стилю виховання дитини на подальший сценарій життя дитини.

Гіпотеза дослідження: припускаємо, що існує взаємозв'язок між конкретними батьківськими стилями виховання та формуванням майбутнього сценарію життя дітей у сучасному суспільстві.

Методи дослідження: теоретичні: теоретико-методологічний аналіз, класифікація та систематизація наукових джерел, порівняння й узагальнення даних досліджень; емпіричні: тестування, анкетування.

Наукова новизна полягає у тому, що наразі наша тема дуже актуальна через зміни, які проходить наша країна та світ загалом. В період світових змін дуже змінюються і сімейні цінності та способи виховання дітей.

Галузь використання: навчально-виховні заклади, позашкільні навчальні заклади для дітей, загальноосвітні школи, вищі навчальні заклади.

СІМ'Я, СТИЛІ ВИХОВАННЯ, БАТЬКІВСЬКО-ДИТЯЧІ ВІДНОСИНИ, СЦЕНАРІЙ ЖИТТЯ, ПСИХОЛОГІЯ, ЦІННОСТІ.

SUMMARY

Pakhotina L.V. The Influence of Parental Style on the Future Scenario of a Child's Life. The qualifying work consists of Introduction, 3 Chapters, Conclusion, References (39 items, 3 of foreign origin), 3 appendix on 14 pages. The qualifying work volume is 72 pages long, 55 of them – main text.

The qualification paper provides a theoretical overview and describes a study using tests and a questionnaire to determine the influence of parental parenting styles on a child's future lifestyle. The Master's thesis consists of 3 chapters, each of which is devoted to different aspects of the research on the influence of parenting styles on a child's life scenario.

The research object: child-parent relationships.

The research subject: the influence of parenting style on the child's future life scenario.

The research goal: to identify the influence of the child's parenting style on the child's future life scenario.

The research tasks are:

- To analyze the psychological literature on the topic of child-parent relations, parenting styles and their impact on children in Ukrainian society;
- Identify methods of data collection and analysis by analyzing all existing methods;
- Develop your own questionnaire to determine which parenting styles are used by people in the Ukrainian family environment;
- To test the questionnaire, analyzing which we will reveal the presence or absence of a connection between the parenting style and the subsequent scenario of the child's life.

Chapter 1 «Theoretical and Methodological Bases of Studying the Influence of Parental Style of Education on the Future Scenario of a Child's Life» provides an analysis of psychological literature on child-parent relations, parenting styles and their impact on children in Ukrainian society.

Chapter 2 «Methodology of studying the influence of parental style of education on the future scenario of the child's life» determines the methods of data collection and analysis by analyzing all existing methods and creates a data collection and analysis plan.

Chapter 3 «Development and testing of a questionnaire to determine the influence of parental style of parenting on the future lifestyle of a child» explains the design and methods of research. The creation of questionnaires and the use of tests are described. The analysis of the results proved that parenting style has a great impact on the development of some of the child's skills.

Key words: family, parenting styles, parent-child relationships, life scenario, psychology, values.

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ БАТЬКІВСЬКОГО СТИЛЮ ВИХОВАННЯ НА МАЙБУТНІЙ СЦЕНАРІЙ ЖИТТЯ ДИТИНИ.....	11
1.1. Теоретичні концепції та підходи до вивчення батьківських стилів виховання.....	11
1.2. Вплив батьківських стилів виховання на психосоціальний розвиток дітей та сценарії життя дітей, до яких може призвести кожен стиль виховання.....	16
1.3. Вплив сучасних соціокультурних чинників на батьківство в сучасному світі та Україні.....	28
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ БАТЬКІВСЬКОГО СТИЛЮ ВИХОВАННЯ НА МАЙБУТНІЙ СЦЕНАРІЙ ЖИТТЯ ДИТИНИ.....	36
2.1. Вибір методів збору даних	36
2.2. План збору та аналізу даних.....	41
РОЗДІЛ 3. СТВОРЕННЯ ТА АПРОБАЦІЯ АНКЕТИ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ВПЛИВУ БАТЬКІВСЬКОГО СТИЛЮ ВИХОВАННЯ НА МАЙБУТНІЙ СЦЕНАРІЙ ЖИТТЯ ДИТИНИ.....	43
3.1. Розробка структури та запитань анкети	43
3.2. Апробація анкети.....	44
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56
ДОДАТКИ.....	61

ВСТУП

Актуальність дослідження. Інтерес до дитячо-батьківських відносин і стилів виховання, а також їхнього впливу на майбутній сценарій життя дітей, завжди привертав увагу вчених у світовій та українській психологічній науці. Дедалі більше дослідників приділяють увагу цій темі, усвідомлюючи, що дитинство і виховання мають вирішальний вплив на формування особистості та майбутнє кожної людини.

Стиль виховання визначається як спосіб взаємодії в сім'ї, сукупність методів та прийомів, які використовують батьки для впливу на дитину. Цей стиль відображає рівень опіки, контролю, та психоемоційних відносин в сім'ї. Класифікації стилів батьківського виховання розглядаються як багатоаспектна категорія, яка має змінливий характер і формується у сімейному середовищі.

Створення концепції дитини пов'язане з вивченням відносин між батьками та дитиною. Згідно з роботами Е. Еріксона, ключовим елементом концепції розвитку особистості є "почуття Я" або ідентичність. Формування цього "почуття Я" визначається батьківською турботою і любов'ю, що виступають важливими чинниками в розвитку особистості дитини в сімейному контексті.

Безліч досліджень, як зарубіжних, так і українських, засвідчують актуальність теми дитячо-батьківських відносин і батьківських стилів виховання. Дослідження, проведені в різних країнах, відображають різноманітність підходів до виховання та його наслідків.

Наприклад, дослідження К. Бернса (1990) підтвердило, що демократичний стиль виховання сприяє розвитку в дітей вищої самооцінки й адаптивності, порівняно з авторитарним стилем.

У свою чергу, український психолог В. Головенкін (2007) звернув увагу на вплив сімейного контексту та батьківського стилю виховання на формування життєвих установок підлітків в Україні. Його дослідження засвідчило, що діти,

які виростають у сім'ях із більш демократичними батьківськими стилями, частіше мають більш позитивні прогнози на майбутнє та вищий рівень життєвої задоволеності.

Сучасне суспільство ставить перед сім'ями нові виклики та очікування щодо виховання дітей. Прагнення до гендерної рівності, розвиток технологій, зміни у способі життя та роботи родин – усе це впливає на батьківські стилі та їхні ефекти.

Світові дослідження, як-от дослідження М. Лемба (2010), показують, що сучасні батьки стикаються з новими викликами, такими як використання технологій та соціальних медіа у вихованні дітей, та важливість виховання в контексті глобалізації.

В українському контексті важливо враховувати особливості культури та історії. Дослідження українських психологів, таких як Н. Холодницька (2015), наголошують на впливі національних і культурних чинників на структуру та зміст дитячо-батьківських відносин. Українські родини стикаються з унікальними викликами, пов'язаними з переходом до демократичних стилів виховання після періоду радянського авторитаризму.

Дослідження впливу батьківського стилю виховання на майбутній сценарій життя дітей має актуальне значення в сучасному світі та українському суспільстві. Наукові дослідження дають змогу краще зрозуміти, які батьківські стилі є найефективнішими і як вони можуть бути адаптовані в різних культурних контекстах. Відповідний батьківський стиль може сприяти формуванню стійких та успішних майбутніх сценаріїв життя дітей, що є важливим завданням сучасних батьків та суспільства загалом.

У нашому дослідженні ми будемо аналізувати різні стилі виховання дітей та прогнозувати наслідки того чи іншого стилю.

Об'єкт дослідження: дитячо-батьківські відносини.

Предмет дослідження: вплив батьківського стилю виховання на майбутній сценарій життя дитини.

Мета дослідження – виявити вплив стилю виховання дитини на подальший сценарій життя дитини.

В основу дослідження покладено припущення про те, що існує взаємозв'язок між конкретними батьківськими стилями виховання та формуванням майбутнього сценарію життя дітей у сучасному суспільстві.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі завдання:

1. Здійснити аналіз психологічної літератури з теми дитячо-батьківських відносин, батьківських стилів виховання та їхнього впливу на дітей в українському суспільстві.
2. Визначити методи збору та аналізу даних, проаналізувавши всі існуючі методи.
3. Розробити власну анкету для визначення, якими батьківськими стилями виховання користуються люди в українському сімейному середовищі.
4. Апробувати анкету, проаналізувавши яку ми виявимо наявність чи відсутність зв'язку між стилем виховання та подальшим сценарієм життя дитини.

Методи дослідження: теоретичні: теоретико-методологічний аналіз, класифікація та систематизація наукових джерел, порівняння й узагальнення даних досліджень; емпіричні: тестування, анкетування.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягають у тому, що наразі наша тема дуже актуальна через зміни, які проходить наша країна та світ загалом. В період світових змін дуже змінюються і сімейні цінності та способи виховання дітей.

Структура кваліфікаційної роботи магістра. Складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел з 39 найменувань та додатку на 12 сторінках. Загальний обсяг основного тексту 47 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ БАТЬКІВСЬКОГО СТИЛЮ ВИХОВАННЯ НА МАЙБУТНІЙ СЦЕНАРІЙ ЖИТТЯ ДИТИНИ

1.1 Теоретичні концепції та підходи до вивчення батьківських стилів виховання

Згідно з такими аналітиками, як Р. Ерскін, М. Кокс і В. Ламмерс, ключову роль у формуванні особистості відіграють дитячо-батьківські взаємини. Коли дитина тільки народилася, вона не володіє досвідом, механізмами захисту або зумовленими станами. Згідно з цими вченими, особистість розвивається через взаємодію новонародженого з тим, хто виконує роль дбайливого батька.

У царині дослідження взаємовідносин між дітьми та батьками теорія прив'язаності набула великої популярності. Ця теорія стверджує, що особистість дитини формується через її сприйняття себе через ставлення матері. Багато дослідників, як-от Е. Еріксон, А. Фрейд, М. Клейн, Д. Віннікотт, Е. Бронфенбреннер, Дж. Боулбі, М. Ейнсворт і П. Криттенден, розглядають сім'ю як найближче соціальне оточення дитини, що забезпечує їй прийняття, захист, емоційну підтримку і повагу.

Дослідники також підкреслюють, що батьки мають значний вплив на соціальну адаптацію дітей, їхнє успішне навчання в школі залежить від дитячо-батьківських стосунків [3; 55].

Аналізуючи психолого-педагогічну літературу, можна виділити два основні підходи до розуміння дитячо-батьківських взаємин.

Перший підхід, званий "взаємовпливом", підкреслює взаємодію між батьками і дітьми як прояв соціально-психологічних закономірностей.

Другий підхід, "підструктури сімейних взаємин", розглядає взаємопов'язані, але нерівнозначні стосунки між членами сім'ї.

Дитячо-батьківські взаємовідносини характеризуються тісним взаємозв'язком, починаючи від народження дитини і продовжуючись протягом усього життя. Важливо зазначити, що в психології стосунки і взаємини розглядаються як важливі аспекти взаємодії особистості з навколишнім світом. На відміну від стосунків, взаємини завжди включають взаємну реакцію і зворотний зв'язок різних видів.

Дослідники поділяють три основні підходи до розуміння дитячо-батьківських взаємин: психоаналітичний, біхевіористський і гуманістичний.

Психоаналітичний підхід підкреслює вплив батьків на розвиток дітей і акцентує роль батьківської любові та виховання.

Біхевіористський підхід зосереджується на методиках зміни поведінки дітей і навчанні батьків таких методів.

Гуманістичний підхід надає значення щирим почуттям і внутрішній свободі у стосунках між дітьми та батьками, підкреслюючи важливість слухання і розуміння дітей.

Виходячи з цього, дитячо-батьківські взаємини відіграють важливу роль у формуванні особистості та впливають на соціальну адаптацію дітей. Різні підходи дають змогу краще зрозуміти сутність і роль цих взаємовідносин, виходячи з різних аспектів психології та виховання [3; 57].

Зараз ми коротко розглянемо існуючі теорії батьківських стилів виховання різних дослідників.

Теорія батьківських стилів Діани Баумрінд, запропонована 1966 року, є теоретичною моделлю, яка інтегрує емоції та поведінкові процеси. Цю модель розробила американський психолог Діана Баумрінд, яка акцентувала увагу на батьківському контролі та виділила три його основні типи:

1. Авторитетний стиль характеризується поєднанням вимогливості до дитини з турботою, теплотою і заохоченням самостійності.
2. Авторитарний стиль, навпаки, виражається у вимогливості, відстороненості та недовірі до дитини.

3. Дозвільний стиль вирізняється поблажливістю та чуйністю до почуттів дитини.

Надалі дослідники, спираючись на цю теорію, 1983 року запровадили два основні параметри - вимогливість і чуйність - і виділили чотири батьківські стилі:

1. Авторитетний (висока чуйність і вимогливість).
2. Авторитарний (низька чуйність, висока вимогливість).
3. Дозвільний (висока чуйність, низька вимогливість).
4. Зневажливий (низька чуйність і вимогливість).

Дослідження показують, що авторитетний стиль батьківства чинить позитивний вплив на успіхи, самостійність і самооцінку дитини, проте ефекти цих стилів можуть різнитися в сім'ях із різним етнокультурним бекграундом [3; 60].

Теорія батьківських стилів Діани Айнсуорз (Ainsworth, 1979). Діана Айнсуорз розробила концепцію чутливих і нечутливих матерів. Вона стверджувала, що важливо, наскільки матері чутливі до потреб своїх дітей. Нечутливі матері можуть залишатися байдужими до потреб та емоцій дитини, тоді як чутливі матері краще розуміють і задовольняють ці потреби [3; 20].

Теорія батьківських стилів Аліси Міллер і Томаса Гансона (Miller & Hanson, 2013).

Ця теорія являє собою синтез різних підходів до батьківства і виділяє п'ять стилів:

1. Авторитарний стиль: Високий контроль, низька підтримка.
2. Авторитетний стиль: Високий контроль, висока підтримка.
3. Індульгентний стиль: Низький контроль, висока підтримка.
4. Ігноруючий стиль: Низький контроль, низька підтримка.
5. Жорсткий стиль: Дуже високий контроль, але дуже низька підтримка.

Теорія батьківських стилів Ами Чуа (Chua, 2011).

Ама Чуа у своїй книзі "Битва за майбутнє" описує концепцію "тигрових мам", які використовують авторитарні методи виховання, ставлячи перед дітьми високі стандарти та вимоги. Цей стиль виховання був широко обговорений і викликав багато суперечок [6; 33].

Теорія батьківських стилів Еліс Шюман (Schuman, 2020).

Еліс Шюман виділяє такі стилі:

1. Досконалий стиль: Поєднує в собі вимогливість і підтримку, приділяє увагу балансу між структурою і свободою.

2. Зневажливий стиль: Характеризується низькою вимогливістю та низькою підтримкою, що може призвести до проблем у розвитку дітей.

3. Авторитарний стиль: Висока вимогливість, але низька підтримка, що може спричинити стрес у дітей.

4. Індульгентний стиль: Висока підтримка і низька вимогливість, що може призвести до відсутності дисципліни.

5. Демократичний стиль: Поєднує в собі високу вимогливість і підтримку, забезпечуючи здоровий баланс.

Отже, ці стилі вважаються стандартною класифікацією, але зараз, через значний вплив зовнішніх факторів, таких як взаємодія з однолітками, соціальна, економічна чи культурна ситуація країни тощо, більшість батьків опиняються на межах цих категорій [6; 48].

Як видно з прикладів вище, немає єдиної основи класифікації типів сімейного виховання. Іноді в основу беруться емоційні компоненти виховання, іноді способи впливу на дитину, іноді батьківські позиції і т.д.

У кожній сім'ї формуються особливі стосунки між дитиною і батьками. Властивості та поведінка дитини залежать від характеру сімейного спілкування.

Батьки використовують методи і засоби виховання, які допомагають впровадити у свідомість дитини певну систему норм і правил, а також вводять її в моральні цінності. У психології стиль сімейного виховання визначається як поєднання батьківських соціальних вимог (очікувань) і контролюючих санкцій у ставленні до дитини.

На вибір стилю виховання в родині впливають такі фактори:

- 1) тип темпераменту батьків і їхній взаємовідповідності;
- 2) традиції сімей, в яких виховувались самі батьки;
- 3) науково-педагогічна література, яку читають батьки;
- 4) рівень освіти батьків.

Стилі виховання відрізняються в основному за такими ознаками, як вимогливість і чуйність.

Загалом виділяють 4 основні стилі виховання:

1. Демократичний стиль відзначається високим рівнем вимогливості та чуйності. Батьки, які приділяють увагу цьому стилю виховання, виявляють турботу про дитину, надають їй підтримку і заохочують її самостійність.

2. Авторитарний стиль відзначається високим рівнем вимогливості та низьким рівнем чуйності. Батьки, що приділяють увагу цьому стилю, виступають як авторитетні фігури, їхнє спілкування переважно директивне і ґрунтується на вказівках та силі, а для дитини встановлюються суворі обмеження.

3. Ліберальний стиль виховання передбачає низький рівень вимогливості та високий рівень чуйності. Ліберальне виховання передбачає малу кількість вимог, слабкий батьківський контроль і мінімальне покарання за погану поведінку або навіть його відсутність.

4. Індиферентний стиль виховання характеризується низьким рівнем вимогливості та чуйності. Батьки, що приділяють увагу цьому стилю, висувають мало вимог до дитини і не піклуються про задоволення її потреб [5].

Потрібно пам'ятати, що благополучна сім'я - це та, яка має високий рівень внутрішньосімейної моральності, духовності, кооперації, взаємної підтримки та взаємодопомоги, з раціональними методами вирішення сімейних проблем. Дорослі повинні керуватися принципами любові та поважати особистість дитини.

Основними завданнями сім'ї є формування першої соціальної потреби дитини - потреби в соціальному контакті (М. Лісіна), базової довіри до світу (Е. Еріксона) і прихильності (Дж. Боулбі, М. Ейнсворт) в дитинстві.

Отже, всі висловлені аргументи свідчать про те, що невірний вибір стилю сімейного виховання може призвести до виникнення різних відхилень у фізичному, психічному розвитку, а також в емоційній і поведінковій сферах. Це не лише завдає непоправної шкоди здоров'ю дитини, травмує її психіку, гальмує розвиток особистості, але й спричиняє інші серйозні соціальні наслідки, такі як соціальна дезадаптивність та інфантильність.

Серед різних стилів виховання, демократичний підхід батьків щодо виховання дитини вважається оптимальним. За нашою думкою, цей стиль визнаний продуктивним методом формування позитивного Я-образу та адекватної самооцінки особистості.

1.2. Вплив батьківських стилів виховання на психосоціальний розвиток дітей та сценарії життя дітей, до яких може призвести кожен стиль виховання

Сім'я, згідно з вченими, вважається єдиним соціальним інститутом, який забезпечує ефективне виховання дітей. Дитина, як суб'єкт соціалізації, не тільки сама змінюється під впливом виховних чинників, але й впливає на своїх вихователів.

Аналіз сучасного стану сім'ї вказує на численні проблеми у її становленні. Неблагополуччя сім'ї часто виникає через проблеми у внутрішньосімейному спілкуванні або пов'язані з індивідуальними особливостями членів сім'ї, що має психологічну природу.

Сімейне виховання відіграє величезне значення у процесі особистісного розвитку дитини та впливає на її подальше життя. Як свідчить досвід, діти та молодь краще засвоюють знання, коли вони бачать адекватний взірець поведінки дорослих, особливо батьків, не лише слухаючи їх інструкції. Таким

чином, сімейне виховання відіграє визначальну роль у психологічному розвитку особистості.

Створення гармонійних стосунків та психологічно комфортного клімату в сім'ї має стати основним завданням батьків, оскільки без цього неможливе формування здорової та повноцінної особистості дитини. Будь-які відхилення в сімейних взаєминах негативно впливають на формування характеру, самооцінки та інших психологічних якостей дитини. Ці відхилення можуть викликати різноманітні проблеми, такі як стан підвищеної тривоги, труднощі в школі та інші навчальні проблеми [13].

Особливо гостро це питання виникає у молодшому шкільному віці, коли починає активно розвиватися самосвідомість та формується самооцінка дитини. Цей період має визначальний вплив на становлення особистості в подальших вікових періодах. Тому дослідження впливу стилю сімейного виховання на особистісний розвиток дитини молодшого шкільного віку залишається актуальним питанням.

Справді, сімейне виховання є найважливішим компонентом індивідуального середовища дитини. Під сімейним вихованням розуміється комплексний процес, що включає різноманітні аспекти:

1) Емоційний компонент: Ставлення батьків до дитини та їхні емоційні реакції на взаємодію з нею.

Цей аспект визначає емоційний клімат в родині та важливий для формування психологічного комфорту у дитини.

2) Когнітивний компонент: Особливості сприйняття та розуміння характеру дитини батьками.

Цей аспект включає у себе когнітивні аспекти взаємодії, такі як розуміння потреб, властивостей та особливостей розвитку дитини.

3) Поведінковий компонент: Поведінкові стереотипи та практики, які використовуються відносно дитини.

Це включає в себе методи та підходи, які батьки обирають для виховання та навчання дитини [13].

Ці компоненти взаємодіють і взаємопоєднують, визначаючи не лише стиль виховання, але й впливаючи на психологічний розвиток та формування особистості дитини. Такий підхід дозволяє зрозуміти, що сімейне виховання є складним і багатогранним процесом, що враховує емоції, пізнавальні аспекти та конкретні практики в родині.

В середині сім'ї батьки влаштовують середовище виховання для своїх дітей, де враховують різні аспекти, такі як гігієнічні умови, повноцінне харчування, розвиваючі ігри, іграшки та книги. Виховання уявляється як взаємодія та співпраця, де дорослі та діти взаємодіють, впливають одне на одного та збагачують один одного.

Кожна сім'я має свій виховний потенціал, який визначається різноманітними виховними можливостями. Від цього потенціалу залежать результати виховання.

Оскільки сім'я відіграє ключову роль у вихованні дитини, виникає питання, як максимізувати позитивний вплив та мінімізувати негативний вплив на виховання дитини. Для цього важливо чітко визначити внутрішньосімейні соціально-психологічні фактори, що мають виховне значення [13].

Для повноцінного розвитку особистості дитини важливо мати сприятливі дитячо-батьківські взаємини. Діти, які ростуть в атмосфері любові і розуміння, зазвичай мають менше проблем зі здоров'ям і успішніше вчаться. З іншого боку, порушення в дитячо-батьківських стосунках може вести до формування різних психологічних проблем.

Кожна сім'я має свою систему виховання, яка включає цілеспрямовані виховні впливи з метою формування певних якостей та умінь у дітей. Стиль сімейного виховання визначається сукупністю способів спілкування, методів виховання, суворістю батьківського контролю та емоційною підтримкою.

Як ми вже визначили, найбільш поширеним в психолого-педагогічній літературі є класифікація стилів сімейного виховання, яку запропонувала Д. Баумрінд, а пізніше була доповнена Е. Маккобі та Д. Мартін. Вони виділили чотири основні стилі: демократичний (авторитетний), авторитарний,

ліберальний (поблажливий) та індиферентний (байдужий) [3; 82].

І тепер ми розглянемо як саме впливає кожен стиль на розвиток дитини:

1) Демократичний або авторитетний стиль виховання ставить дитину в центр виховного процесу, визначаючи розумні вимоги та високу чуйність батьків. Цей підхід характеризується тим, що батьки можуть висувати високі стандарти для своєї дитини, але одночасно забезпечують необхідну підтримку та ресурси для успішного саморозвитку. Демократичні батьки активно слухають своїх дітей, демонструють любов та підтримку, установлюючи необхідні обмеження та правила.

Діти, які виростають в демократичному вихованні, розвивають високі навички саморегуляції, мають впевненість у собі та здатність до успішних взаємин у майбутньому.

Важливо, щоб батьки, дотримуючись демократичного підходу, залишалися гнучкими та брали до уваги особливості характеру дитини та визначені цілі виховання.

Виховуючи дитину у демократичному стилі, батьки активно сприяють розвитку її потенціалу. Вони допомагають встановлювати розумні цілі, враховуючи вік, здібності та інтереси, заохочують та висловлюють подяку за досягнення, регулярно спілкуються та проводять час разом. Батьки також встановлюють правила та дисципліну, формуючи повагу до себе та інших.

Демократичний стиль виховання сприяє становленню впевнених та успішних особистостей. Батьки, які обирають цей підхід, навчають дітей самостійно мислити та діяти, встановлюючи високі вимоги та справедливі покарання у випадку порушення правил. Важливо виявляти гнучкість та послідовність, враховуючи всі обставини.

Для демократичних батьків є важливим стати не просто вихователями, а справжнім зразком для наслідування для своєї дитини. Вони активно демонструють ті самі цінності та моделі поведінки, які хочуть бачити в її власному житті. Чіткі та справедливі правила, встановлені батьками, стають навіть більш значущими, оскільки допомагають дитині зрозуміти, які

очікування щодо неї стоять перед ними.

Розуміння батьками емоцій своєї дитини відіграє важливу роль, адже це сприяє створенню сприятливого середовища для власного розвитку малюка. Навички контролювання власних емоцій в батьків допомагають дитині вчитися самоконтролю [14].

Демократичні батьки не лише ставлять перед дитиною чіткі вимоги, але й дозволяють їй приймати самостійні рішення. Це сприяє розвитку у ній відчуття власної компетентності та самостійності, сприяючи формуванню здорової самооцінки та впевненості в собі.

Ознаки демократичного стилю виховання:

- Розвиток у дитині особистої відповідальності та самостійності.
- Участь дитини в обговоренні сімейних проблем та прийнятті рішень.
- Чутливе ставлення батьків до запитів дитини та повага її думки.
- Встановлення чіткої дисципліни та правил поведінки для дитини.

Наслідки демократичного стилю виховання можуть виявитися, наприклад, у високому рівні адаптації дитини в школі чи училищі. Дитина не соромиться виражати свої питання та запитувати про незрозуміле, вона відчуває комфорт у взаємодії з різними соціальними групами.

2) Авторитарний стиль виховання представляє собою підхід, в якому батьки акцентують увагу на контролі та недостатньо визнають позитивні якості своїх дітей. Цей метод часом асоціюється із загостреним підходом, який передбачає агресивні та диктаторські методи впливу батьків.

Авторитарні батьки прагнуть бачити в очах своїх дітей страх і підкреслюють важливість дисципліни ще з раннього віку. Зазначений стиль виховання орієнтований на застосування покарань, а не на заохочення, що може негативно позначитися на самооцінці та повноцінному розвитку дитини.

Батьки авторитарного типу прагнуть здійснювати контроль над усіма сферами життя своєї дитини, обмежуючи її свободу дій та відбираючи права.

Демократичний стиль виховання у великому відношенні протилежний

авторитарному. У контексті ситуації, коли двоє дітей поцупили цукерки в магазині, підхід демократичних батьків визначає справедливе та розумне покарання, відповідне тяжкості їх вчинку. Дитина, яку виховують у демократичному стилі, повинна повернути цукерки, вибачитися перед власником магазину та обмежити свої гуляння на два тижні. Батьки також проведуть конструктивну бесіду про те, чому крадіжка є неприпустимою, сприяючи розвитку у дитини правильного морального розуміння [14].

У протилежному випадку, дитина, вихована в авторитарному стилі, зіткнеться із суворим покаранням та невиправданою агресією батьків. Її чекає фізичне покарання та відмова від вечері, без належного пояснення з боку батьків. Це залишає дитину у непорозумінні відносно її провини.

Авторитарний підхід не надає можливості для відкритого обговорення чи виховання свідомості щодо наслідків вчинків, що у свою чергу може завдати шкоди психологічному розвитку дитини.

Авторитарні батьки, взагалі кажучи, не обов'язково є диктаторами або деспотами; вони можуть виявляти велику любов і ніжність. Проте в їхніх стосунках з дитиною головним стає їхня власна потреба бути поруч, контролювати життя дитини та приймати рішення за неї.

З одного боку, це може забезпечити психологічний комфорт, зменшуючи стурбованість за долю дитини та побоювання, що вона допустить помилки.

Проте, з іншого боку, високий рівень батьківського контролю може заважати розвитку самостійності підлітка. Відсутність можливості самостійно визначати цілі та приймати власні рішення ускладнює формування ініціативності, відповідальності, наполегливості та самоконтролю.

Самооцінка та впевненість у собі, за сутністю, розвиваються тільки тоді, коли людина має можливість незалежно встановлювати мети та досягати їх.

Діти, виховані в такому стилі, можуть виявляти відсутність соціальної активності, бути боязкими, мовчазними та невпевненими. Дівчата, зазвичай, проявляють пасивність і стають залежними. Хлопці, у свою чергу, можуть розвивати некерованість і проявляти агресивну поведінку.

Такий стиль виховання може призвести до формування психологічних та емоційних проблем у дітей, впливаючи на їхню здатність до самостійного прийняття рішень і взаємодії з навколишнім світом [19].

Для збереження позитивних стосунків із своїми дітьми, а також підтримки їхньої упевненості у собі та самостійності, важливо поетапно обмежувати зону батьківського контролю та передавати підліткам відповідальність за їхні дії та рішення. Це може виявитися значущим випробуванням для батьків, оскільки діти можуть припускати помилки, які потім доведеться виправляти.

Наприклад, вирішенням підлітка самостійно піти до басейну може бути хвороба та лікування, але дозволяючи йому вибрати свій шлях, батьки створюють можливість для самостійного вирішення проблеми та виникнення самооцінки.

Обмеження авторитарних методів виховання стає основою для збереження психологічного контакту із підлітками. Враховуючи їхнє дорослішання, батьки вказують на повагу до їхнього розвитку, що сприяє розумінню та довірі у стосунках в родині.

Авторитарний підхід виявляється у тому, що батьки взяли на себе вирішення всіх питань, і дитина зобов'язана слідувати їхнім вказівкам. Важливою характеристикою є те, що вся дисципліна та порядок встановлюються строго і нещадно, а батьківські очікування відносно успіху дитини в усіх сферах життя є вкрай високими. Батьки виховують відповідальність шляхом ставлення перед дітьми труднощів, сприймаючи їх як можливість вирости сильними [19].

Забезпечення відповідності нормам та обмеження свободи є важливою ознакою авторитарного стилю. Батьки відчувають необхідність у строгому контролі над дітьми, роблячи акцент на послуханні та виконанні встановлених правил.

Наслідки авторитарного виховання:

- Посилення тривоги перед розчаруванням батьків у випадку невдач та помилок дитини.
- Зростання страху перед невдачею у дитини.
- Формування неадекватної самооцінки (заниженої або завищеної).
- Зміна характеру поведінки з віком, така як рабська покірність перед авторитетами, жорстокість і агресія по відношенню до слабших [19].

3) Ліберальний стиль виховання визначається бажанням батьків надавати своїм дітям все найкраще і задовольняти їхні потреби. Цей підхід характеризується наданням повної самостійності дітям, при цьому батьки готові усьому пристосовуватися.

Вони поступаються вимогам дітей вже з раннього віку і готові задовольняти будь-які їхні примхи, не накладаючи практично жодних вимог. У цьому стилі виховання головною фігурою відносин є саме дитина, а не батьки.

Незважаючи на благі наміри ліберальних батьків, їхні зусилля можуть мати протилежні наслідки. Діти цього типу часто стають безвідповідальними та інфантильними, переконані, що навколишні повинні їм підкорятися. Їм може бракувати навичок праці та самостійності.

Ліберальне виховання часто сприяє неслухняності та агресивності, особливо в суспільних ситуаціях, де ці діти можуть вести себе неадекватно та імпульсивно. Таким чином, надмірна свобода для підлітків може бути так само шкідливою для їхнього особистісного розвитку, як і надмірний контроль.

Ліберальний стиль виховання відзначається тим, що батьки прагнуть надати своїм дітям максимальну самостійність і готовність відступити перед їхніми вимогами. Дитина, вирощена в такому оточенні, часто має відчуття влади та вільності в своїх діях, оскільки батьки не намагаються контролювати кожний аспект її життя.

Ліберальні батьки, з одного боку, можуть бути спрямовані на задоволення потреб та бажань своєї дитини, але з іншого боку, це може привести до виникнення проблем. Зокрема, діти ліберальних батьків можуть вирости

невідповідальними та інфантильними, оскільки вони не навчаються відповідальності та самостійності [19].

Такий підхід може також призвести до того, що дитина не розуміє значення обмежень та правил, що може вплинути на її поведінку в суспільстві. Отже, ліберальний стиль виховання може мати певні позитивні сторони, але водночас викликати проблеми у формуванні відповідальної та самостійної особистості.

4) Індиферентний стиль виховання, який характеризується низьким рівнем контролю та холодними стосунками, є практикою, яку використовують деякі батьки, іноді навіть не усвідомлюючи цього факту. В цьому випадку батьки просто проявляють байдужість та безучасть до життя своєї дитини, не проявляючи інтересу до його потреб і важливих подій.

Діти, вирощені в індиферентних сім'ях, зазвичай зростають в атмосфері самотності та відчуженості. Вони можуть виявляти агресивність і важкості у встановленні міжособистісних зв'язків.

Занепокоює, що цей стиль виховання може сприяти розвитку негативних тенденцій у поведінці, таких як алкоголізм, наркоманія, агресія або злочинність серед дітей.

Застосування індиферентного стилю виховання може мати серйозні наслідки для формування особистості та майбутнього життя дитини, підкреслюючи важливість активної участі та інтересу батьків у житті своїх дітей.

Виходячи із опису впливу кожного стилю виховання на розвиток дитини, ми можемо визначити конкретні сценарії життя дітей у майбутньому.

Вивчивши докладно усі стилі ми вивели 4 сценарії майбутнього життя дітей:

- 1) Сценарій успіху та самореалізації.
- 2) Сценарій конфлікту з авторитетами або соціальної взаємодії.
- 3) Сценарій залежності або невпевненості.
- 4) Сценарій соціального відчуження та низької самооцінки [1].

Зараз ми розглянемо докладніше кожен зі сценаріїв та покажемо який саме стиль виховання призведе до конкретного сценарію.

Перший сценарій – Сценарій успіху та самореалізації.

Стиль батьківського виховання, який може призвести до цього сценарію – Демократичний стиль виховання.

Сценарій успіху та самореалізації характеризується формуванням у дитини високої самооцінки, навичок критичного мислення та соціальної адаптації. Діти, виховані в демократичному стилі, виростають ініціативними, впевненими в собі і здатними до самостійного прийняття рішень. Вони вчаться відповідальності та навичкам вирішення конфліктів у конструктивний спосіб. Цей сценарій веде до формування здорових міжособистісних відносин і успішної інтеграції в суспільство.

Популярні фрази батьків, які звучать при вихованні цим стилем:

1. "Як ти думаєш, як нам краще вирішити цю проблему?"
2. "Твоя думка важлива для мене"
3. "Давай разом обговоримо твої успіхи та те, над чим тобі варто ще попрацювати"
4. "Ти маєш право на свою думку, але не забувай про відповідальність, яка за цим стоїть"
5. "Я вірю в тебе та твою здатність вирішувати свої проблеми".

Демократичний стиль виховання сприяє формуванню в дитини почуття власної значущості та здатності впливати на рішення, що приймаються в сім'ї. Такий підхід допомагає дитині розвивати незалежність, самостійність та відповідальність, підготовлюючи її до дорослого життя [1].

Другий сценарій – Сценарій конфлікту з авторитетами або соціальної взаємодії.

Стиль батьківського виховання, який може призвести до цього сценарію – Авторитарний стиль виховання.

У цьому сценарії дитина виховується в строгих рамках з високими вимогами та обмеженою емоційною підтримкою. Таке виховання може призвести до розвитку залежної поведінки, де дитина постійно шукає зовнішнє схвалення та авторитет. Це може обмежити її здатність до самостійного рішення та критичного мислення, а також спричинити низьку самооцінку і страх перед висловленням власної думки.

Популярні фрази батьків, які звучать при вихованні цим стилем:

1. "Тому що я так сказав(ла)"
2. "Не обговорюй мої рішення"
3. "Поки ти живеш під моїм дахом, ти будеш робити так, як я кажу"
4. "Ти повинен(на) поважати старших беззаперечно".

Діти з авторитарних родин можуть мати проблеми з встановленням здорових міжособистісних відносин, можуть бути схильні до агресії або підпорядкування [1].

Третій стиль – Сценарій залежності або невпевненості.

Стиль батьківського виховання, який може призвести до цього сценарію – Ліберальний стиль виховання.

Такий сценарій описує ситуацію, де дитина виховується з мінімальними обмеженнями та високим рівнем толерантності до її бажань і вчинків. Це може призвести до розвитку навичок самовираження та креативності, але також може викликати труднощі з самодисципліною, відсутність відповідальності та проблеми з соціальною адаптацією. Цей сценарій з якогось боку виглядає як ідеальний, але давати таку свободу дитині не дуже хороша ідея, баланс потрібен у всьому, тому можливо змішування Ліберального та Демократичного стилю виховання буде найкращим рішенням.

Популярні фрази батьків, які звучать при вихованні цим стилем:

1. "Роби, що хочеш"
2. "Не хочу тебе обмежувати"
3. "Головне, щоб ти був(ла) щасливий(ва)"
4. "Ти сам(а) вирішуй, мені все одно".

Останній, четвертий сценарій – Сценарій соціального відчуження та низької самооцінки [1].

Стиль батьківського виховання, який може призвести до цього сценарію – Індиферентний стиль виховання.

У цьому сценарії дитина виховується в умовах мінімальної уваги та емоційної віддаленості з боку батьків. Це може призвести до відчуття відкинутості, низької самооцінки, труднощів у встановленні емоційних зв'язків і соціальної ізоляції. На перший погляд здається, що мова йде про бідні сім'ї та занедбаних дітей, але все частіше у наших реаліях батьки з головою поринають у свої справи, бізнеси та проблеми, і забезпечуючи дітей безбідним життям, думають, що роблять краще, але зовсім забувають про емоційну складову відносин між дитиною та батьками.

1. "Займись собою, мені зараз ніколи"
2. "Роби, що хочеш, мене це не стосується"
3. "Не заважай мені"
4. "Ти вже достатньо великий(а), щоб про себе подбати сам(а)"
5. "Я заробляю нам на життя, а тобі ще чогось не достає? У мене немає часу на твої розповіді".

При такому підході до виховання насправді складно спрогнозувати чи дитина закрийється в собі, чи стане дуже холодною та відчуженою, все залежить від оточення [1].

У вихованні дітей стилі можуть перетинатися і змішуватися, оскільки батьки можуть застосовувати різні підходи в залежності від ситуації, віку дитини, а також змін у сімейних обставинах або культурних нормах. Таке змішання стилів виховання може створювати унікальне виховне середовище, яке враховує індивідуальні потреби дитини та сприяє її збалансованому розвитку.

Батьки можуть застосовувати різні стилі виховання в залежності від конкретної ситуації або контексту. Наприклад, у стресовій ситуації батьки можуть проявляти більше контролю та вимог, тоді як у звичайний час вони

можуть бути більш ліберальними або демократичними.

Також зовнішні чинники, такі як культурні відмінності, соціально-економічний статус, освітній рівень батьків, а також поради та приклади інших батьків, можуть впливати на вибір стилю виховання. Дуже цікаво, що у родині з кількома дітьми батьки можуть застосовувати різні стилі виховання залежно від індивідуальних потреб та особистості кожної дитини [1].

У висновку, слід зазначити, що не існує універсального стилю виховання, що підходить для кожної родини та дитини. Кожна дитина має свої унікальні потреби та особливості, і тому важливо знаходити баланс між різними аспектами виховання.

Наприклад, одна дитина може виявити високий рівень самодисципліни, але водночас потребувати більше теплоти та турботи. Інша дитина може вигідно реагувати на строгий порядок та дисципліну для власного відчуття безпеки.

Перед вибором стилю виховання важливо, щоб батьки розуміли свої цінності, які вони хочуть передати дітям, та враховували індивідуальні особливості кожної дитини.

Виховна роль сім'ї спрямована на формування особистості та соціалізацію дитини. Питання сімейного виховання стають особливо актуальними в суспільстві, оскільки родина є важливою складовою, яка відчуває всі зміни в країні і впливає на розвиток суспільства.

Зокрема, слід погодитися з висловлюванням Джона Локка, великого англійського філософа і педагога, що "добробут всього народу залежить від правильного виховання дітей" [19].

1.3. Вплив сучасних соціокультурних чинників на батьківство в сучасному світі та Україні

Сучасний світ характеризується швидкими змінами в соціокультурному контексті, які впливають на різні аспекти життя людини, у тому числі на

батьківство. Ці зміни охоплюють технологічний прогрес, глобалізацію, зміни в структурі сім'ї, зміщення гендерних ролей та зростання значення медіа і соціальних мереж. Усі ці фактори формують нові виклики та можливості для батьків в Україні та в усьому світі. Розкриємо дещо глибше декілька питань, які ми перелічили в цьому абзаці.

Наприклад, глобалізація сприяє збільшенню культурного обміну та взаємодії між різними суспільствами, що може впливати на виховання дітей у контексті прийняття різноманітності та інклюзивності. Однак це також може призводити до конфліктів між традиційними виховними цінностями та глобалізованими підходами до батьківства.

Також збільшення кількості одиноких батьків, розлучень та небіологічних форм сімейних відносин вимагає від батьків адаптації до нових умов виховання. Це може включати боротьбу зі стигматизацією, забезпеченням емоційної підтримки дітям та управлінням складними сімейними динаміками.

Сильне зміщення традиційних гендерних ролей впливає на батьківство, стираючи чіткі межі між "материнськими" та "батьківськими" обов'язками. Це відкриває нові можливості для батьків обох статей активно залучатися до виховання дітей, але також може викликати невизначеність щодо ролевих очікувань [23].

Саме на сьогоднішній день ми маємо декілька дуже значущих чинників, які впливають на батьківство.

Нажаль, наша країна зіткнулася з таким випробуванням, як війна і це звісно найвпливовіший чинник наразі. На друге місце ми ставимо вплив інтернет-простору на батьківство у сучасному світі та в Україні.

Розглянемо дещо глибше перелічені чинники. А саме, почнемо з другого по важливості чиннику – інтернет-простір.

У контексті України, як і в інших країнах, сучасні соціокультурні чинники вимагають від батьків бути гнучкими, інформованими та відкритими до змін, щоб навчитися ефективно виховувати дітей у складному та швидкозмінному світі. Важливо, щоб батьки шукали баланс між збереженням

культурних традицій та адаптацією до нових викликів, сприяючи розвитку відповідальних, самостійних та щасливих особистостей [23].

Аналізуючи наявну літературу, можна виокремити декілька особливостей впливу інтернет-простору та соціальних мереж на формування батьківської компетентності та загального уявлення про батьківство. Деякі з цих аспектів включають:

1) Пропагування ранніх статевоїх відносин: Інтернет і соціальні мережі можуть сприяти поширенню ідеї про ранню ініціацію статевоїх відносин серед молоді. Це може впливати на уявлення батьків про сексуальну освіту своїх дітей.

2) Безвідповідальне відношення до особистого життя та стосунків: Загальний доступ до особистого життя через соціальні мережі може призводити до менш обережного ставлення до власного приватного простору та відносин.

3) Популяризація агресивності: Соціальні мережі часто використовуються для поширення агресивного контенту, що може впливати на підходи батьків у вихованні.

4) Нав'язливі стандарти зовнішності та "інстаграмні фото сімей": Соціальні мережі можуть створювати неправдиві стандарти зовнішності сім'ї, впливаючи на уявлення батьків про ідеальне батьківство та призводячи до нереалістичних очікувань.

5) Зниження рівня довіри у взаємовідносинах між батьками та дітьми: Використання інтернету може створювати нові виклики у взаєморозумінні та довірі між батьками та дітьми [23].

Ці аспекти свідчать про важливість критичного підходу до використання інтернет-ресурсів та соціальних мереж у сфері батьківства.

Чи завжди використання соціальних мереж негативно сказується на сімейному житті? Ми вважаємо – ні.

Це визначається мотивацією, цілями та моральними цінностями користувачів. Соцмережі можуть стати прекрасним засобом для вивчення думок, бажань, захоплень і зацікавленості членів сім'ї, друзів або знайомих у

різних подіях. Але важливо розрізняти, коли представлення особистого життя користувачем стає маніпуляційним чи має нечесні мети.

Позитивні висловлення про сімейне життя та мотиваційна підтримка можуть створювати благоприємну атмосферу і впливати позитивно на стосунки. Сучасні засоби комунікації, такі як соціальні мережі, можуть служити зручним засобом для донесення позитивних моментів життя до родини, а також взаємопідтримки та святкувань.

Зрозуміло, що зловживання соцмережами може призвести до негативних наслідків, таких як порушення довіри в сімейних стосунках чи виникнення конфліктів через неоголошене стеження. Важливо встановити в колі сім'ї чіткі правила користування соцмережами для уникнення подібних труднощів.

Перейдемо до другого і дуже значущого чинника.

Війна в Україні зачепила всі аспекти життя мешканців країни, викликаючи значні зміни в їхньому психоемоційному стані, родинних відносинах та фінансовому становищі. Спостереження соціологів вказують, що цей конфлікт також істотно перетворив традиційну роль жінки в сім'ї [23].

Під впливом воєнних подій жінки стали важливими учасниками і рушійною силою у багатьох аспектах сімейного життя. Вони активно беруть участь у різноманітних ініціативах для підтримки військових, реабілітації поранених та забезпечення допомоги постраждалим родинам. Змінюється сприйняття ролі жінки у громадському житті, де вона стає символом сили і вольових якостей.

Водночас війна привнесла певні виклики у сімейне життя, змушуючи жінок вирішувати нові завдання та брати на себе додаткові обов'язки. Важливою стає підтримка жінок у цьому процесі, забезпечуючи їм необхідні ресурси та умови для успішного впорядкування сімейного життя під впливом воєнних подій.

З метою розкриття впливу війни на життя та світосприйняття жінок-воєначальників, дружин військовослужбовців та біженок, які повернулися з-за кордону, компанія Gradus Research провела дослідження за замовленням

Університету Східної Англії (University of East Anglia) [38].

Це дослідження мало на меті визначити конкретні аспекти, в яких війна суттєво вплинула на життя цих жінок. Важливим елементом аналізу були особисті переживання та зміни у світосприйнятті жінок, що були пов'язані зі здобуттям досвіду воєнного конфлікту та поверненням до цивільного життя.

Результати дослідження вказують на те, що найбільші зміни, викликані війною, спостерігаються в житті дружин військовослужбовців:

- 54% респонденток відзначили значне зростання фінансових обов'язків;
- 62% опитаних визнали, що відчують значно більшу відповідальність за дітей;
- 63% українок стали активніше планувати життя своєї родини.

Щодо жінок-воєначальників, зміни також були відчутними:

- 39% відзначили значне збільшення своєї ролі у фінансових питаннях родини;
- 44% зазначили, що їхня роль залишилася незмінною;
- 46% відзначили зростання своєї ролі у плануванні життя родини.

Щодо жінок, які повернулися в Україну з-за кордону, зміни були менш відчутними:

- 19% брали більшу відповідальність за фінансове становище родини;
- 34% брали більш активну участь у вихованні та плануванні майбутнього дітей;
- 38% почали більше планувати сімейне життя усієї родини.

Зрозуміло, що дослідження було направлене саме на жінок тому, що дуже багато з них зараз залишилися без своїх хлопців та чоловіків, що лишило їх починаючи з допомоги у догляді за дитиною, закінчуючи фінансовим супроводом, якщо жінка була у декретній відпустці з маленькою дитиною [38].

Війна потягнула за собою безліч наслідків для сучасних сімей, зокрема – зменшення народжуваності. В Україні і до 2022 року була тенденція на спад народжуваності, а зараз так тим паче.

Кожна війна породжує "демографічну хвилю", і ми не можемо уникнути її впливу. Це важливо враховувати. Зміцнення відповідального ставлення до батьківства та материнства спонукає людей до стратегії відкладення народження дитини до періоду сприятливих обставин, принаймні, у мирний час.

Враховуючи результати аналізу соціологічних опитувань, молодь нашої країни поділяється на дві основні групи:

1) Перша група вважає, що під час війни безвідповідально народжувати дітей. Вони вбачають в цьому небезпеку та фінансові труднощі, пов'язані з створенням належних умов для догляду і виховання дитини.

2) Друга група вважає, що відповідальність полягає саме у народженні дитини під час складного періоду війни. Це особливо висловлюється серед дружин військовослужбовців, які розуміють ризики, але хочуть надати продовження роду і вважають дитину сенсом життя [38].

З перемогою і встановленням миру відкладені народження в цих умовах найімовірніше будуть реалізовані, що може стати компенсаційним ефектом, який часто спостерігається після соціальних потрясінь.

Також важливо зазначити, що серед поїхавших закордон, дуже багато молодих дівчат та матерів з дітьми. З великою ймовірністю матері з дітьми повернуться як тільки в країні стане більш безпечно, але щодо молодих дівчат – маються великі сумніви.

Поки вони закордоном, вони адаптуються, вчать іншу мову, знаходять хорошу роботу та навіть знаходять кохання. Є велика ймовірність, що дівчата не захочуть повертатися додому, бо вдома стане вже зовсім інше місце і зовсім інші люди.

Також дуже важливо поговорити про таку вікову групу як підлітки. Неоспоримо, що підлітки, переживаючи війну, стикаються з особливими труднощами через свою унікальну фазу фізичного та психологічного розвитку. Статеве дозрівання, фізіологічні зміни та психологічні новоутворення роблять цей період кризовим, підсилюючи вже існуючі виклики війни.

Підлітки зазнають значний стрес, пробуючи справлятися з новими емоціями, почуттям дорослості, і вдосконаленням самосвідомості та самооцінки. Це стає додатковим бременем на фоні воєнного конфлікту, і здолання труднощів стає значно важчим завданням. Повернення до спокійного стану вимагає значних зусиль і підтримки [37].

Сприятливе соціо-екологічне середовище грає ключову роль у розвитку психологічної стійкості підлітків під час війни. Інтеграція цього аспекту в програми допомоги постраждалим є необхідною. Наприклад, соціоекономічна модель Брофенбренга, охоплюючи мікросистему, мезосистему та макросистему, визначає три рівні взаємодії. Розвиваючи стосунки в сім'ї, в школі та серед однолітків, а також враховуючи цінності та культурні особливості, можна позитивно впливати на психологічну стійкість підлітків.

Такий комплексний підхід дозволяє створити умови, що сприяють розвитку резилієнтності та ефективно допомагають підліткам подолати труднощі, які вони зазнають в умовах війни.

Справді, сімейне виховання визначається як ключовий фактор у формуванні резильєнтності підлітків, особливо в умовах війни. Зосереджуючись на першому рівні Брофенбренга, або мікросистемі, важливо розглянути взаємини підлітка з батьками.

Якщо взаємини з батьками є довірливими, емоційно-близькими, насиченими любов'ю та прийняттям, це позитивно впливає на психічне здоров'я та стресостійкість. Згідно з науковими дослідженнями, емоційний зв'язок є ключовою передумовою для успішного подолання труднощів та відновлення після стресових ситуацій.

Діти, які виростають у сімейному оточенні, де вони відчують себе коханими, цінними та підтримуваними, розвивають адекватну та високу самооцінку. Така сприятлива атмосфера сприяє впевненості в собі підлітка, дозволяючи йому ефективно справлятися зі стресовими подіями та життєвими викликами [37].

Отже, створення позитивного емоційного зв'язку та сприяння розвитку здорових взаємин в сімейному оточенні є важливим елементом підвищення рівня резильєнтності підлітків у воєнний період.

До речі, ті діти, яких виховують у демократичному стилі, переживуть такі важкі часи набагато краще, ніж ті, кого виховують іншими стилями.

Тож, ми бачимо, що зараз нашу країну спіткають величезні випробування, але великі події змінюють світ на краще і ми зможемо відродити все, що втрачено.

В цьому розділі ми розглянули основні теоретичні концепції та підходи до вивчення батьківських стилів виховання. Визначили, що усі дослідники в цілому прийшли до приблизно однакових стилів і наразі ми маємо всього чотири:

- 1) Демократичний (авторитетний);
- 2) Авторитарний;
- 3) Ліберальний;
- 4) Індиферентний.

Далі ми розглянули як саме кожен стиль батьківського виховання впливає на психоемоційний стан дитини і визначили, що не все так однозначно, батьки можуть "перемикатися" між стилями упродовж усього процесу виховання, бо слід підмічати якій дитині, що саме потрібно у визначений період життя. Але не дивлячись на все це, слід відмітити, що все ж таки найкращій стиль виховання – демократичний (авторитетний).

Також ми уважно розглянули тему того як саме нинішня ситуація вплинула на сучасних батьків та способи їх виховання, що є важливим аспектом в нашому дослідженні.

РОЗДІЛ 2.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ БАТЬКІВСЬКОГО СТИЛЮ ВИХОВАННЯ НА МАЙБУТНІЙ СЦЕНАРІЙ ЖИТТЯ ДИТИНИ

2.1. Вибір методів збору даних

У нашій роботі ми використовуємо декілька методів дослідження. Це теоретичні та емпіричні методи, а саме:

1. Теоретичні: теоретико-методологічний аналіз, класифікація та систематизація наукових джерел, порівняння й узагальнення даних досліджень.
2. Емпіричні: тестування, анкетування.

Коротко розглянемо перший пункт – теоретичні методи дослідження.

Теоретико-методологічний аналіз – це комплексний підхід до вивчення наукових проблем, який передбачає огляд та критичний аналіз існуючих теоретичних підходів та методологічних інструментів. Цей метод дозволяє виявити основні концепції, визначити їхні сильні та слабкі сторони, а також відокремити найбільш ефективні для конкретного дослідження.

Використання теоретико-методологічного аналізу сприяє формуванню обґрунтованої теоретичної бази дослідження та вибору оптимальних методів збору та аналізу даних [31].

Класифікація та систематизація наукових джерел полягає в їх упорядкуванні за певними критеріями, такими як часові рамки, тематика, методологія дослідження тощо. Цей процес не лише спрощує пошук необхідної інформації в масиві наукових робіт, але й допомагає виявити основні тренди в досліджуваній області, визначити прогалини в наукових знаннях та сформулювати нові дослідницькі запитання. Такий підхід забезпечує глибоке розуміння предмету дослідження та сприяє розробці нових теоретичних концепцій [31].

Порівняння та узагальнення даних досліджень є ключовим етапом у нашій науковій роботі, який дозволяє об'єднати результати різних досліджень для виявлення загальних закономірностей, відмінностей або тенденцій. Цей процес включає детальний аналіз даних, отриманих в результаті емпіричних досліджень, теоретичних розвідок, кейс-стаді тощо, з метою формулювання узагальнених висновків, що мають значення для розвитку наукової дисципліни. Порівняння й узагальнення сприяють інтеграції знань, розвитку міждисциплінарних підходів та формуванню обґрунтованих рекомендацій для практики.

Використання цих теоретичних методів дослідження дозволяє не лише глибше зрозуміти досліджувану проблематику, але й внести вагомий вклад у наукову галузь, забезпечуючи високий рівень наукової новизни та обґрунтованості отриманих результатів [31].

Перший розділ нашої роботи заснований саме на теоретичних методах дослідження, де ми здійснили аналіз психологічної літератури з теми дитячо-батьківських відносин, батьківських стилів виховання.

Також ми класифікували і систематизували наукові джерела, порівняли бачення різних науковців по темі дитячо-батьківських відносин, порівняли їх теорії та узагальнили усю інформацію.

Тепер ми переходимо до другого пункту, а саме до емпіричних методів дослідження. Ми обрали метод тестування та анкетування.

Метод тестування є важливим інструментом в наукових дослідженнях, особливо коли мова йде про вивчення психологічних аспектів людського розвитку та взаємодій. Цей метод передбачає застосування стандартизованих інструментів оцінки з метою вимірювання певних характеристик або здібностей учасників [31].

У контексті нашого дослідження, що зосереджене на аналізі впливу батьківського стилю виховання на майбутній життєвий сценарій дитини, метод тестування дозволяє об'єктивно оцінити різноманітні аспекти розвитку дитини, включаючи емоційне благополуччя, соціальну адаптацію, когнітивні здібності,

та інші ключові параметри.

Метод тестування ідеально підходить для нашого дослідження з кількох причин.

По-перше, він забезпечує кількісні дані, які можна аналізувати за допомогою статистичних методів, що є важливим для встановлення надійних висновків про взаємозв'язки між батьківським стилем виховання та розвитком дитини.

По-друге, стандартизація тестових інструментів забезпечує високий рівень об'єктивності та надійності отриманих результатів, що є ключовим фактором у наукових дослідженнях.

Нарешті, тестування дозволяє виміряти специфічні аспекти розвитку дитини, які можуть бути прямо або опосередковано пов'язані з батьківськими методами виховання, надаючи цінну інформацію для розуміння динаміки взаємовідносин у сім'ї [31].

Звісно, метод тестування має свої переваги та недоліки.

Щодо переваг:

1) Кількісні дані для аналізу: Тестування надає точні кількісні оцінки, які можуть бути використані для визначення статистично значущих взаємозв'язків.

2) Об'єктивність: Стандартизовані тести мінімізують суб'єктивний вплив дослідника на результати, підвищуючи об'єктивність вимірювань.

3) Верифікація та порівняльний аналіз: Можливість порівняти результати між різними групами або з іншими дослідженнями, що використовують схожі методики [31].

Але недоліки також є:

1. Обмеженість контексту: Тести можуть не враховувати всі індивідуальні та контекстуальні фактори, що впливають на розвиток дитини.

2. Стрес для учасників: Ситуація тестування може створювати додатковий стрес для дітей, що потенційно може вплинути на їхні результати.

3. Інтерпретація результатів: Необхідність критичного аналізу та обережної інтерпретації результатів, особливо коли тести використовуються для оцінки складних психологічних конструктів.

Застосування методу тестування у нашому дослідженні надасть цінні інсайти щодо впливу батьківського стилю виховання на розвиток дитини, дозволяючи нам з упевненістю визначати кореляції та потенційні причинно-наслідкові зв'язки.

Однак, при тлумаченні результатів важливо враховувати обмеження методу, зокрема потенційний вплив зовнішніх факторів та індивідуальних відмінностей учасників. Опираючись на ці дані, ми зможемо розробити обґрунтовані висновки та рекомендації щодо практик виховання, які сприяють позитивному розвитку дитини [31].

Ми обрали два тести:

1. Методика "Самооцінка психічних станів" (за Г. Айзенком) [25; 76].
2. Тест "Дізнайся про себе" [25; 202].

Чому ми обрали саме ці тести? Зараз докладно розглянемо.

Перший тест "Самооцінка психічних станів" показує:

- 1) рівень тривожності,
- 2) фрустрації,
- 3) агресивності,
- 4) ригідності.

Кожен з цих показників напряму пов'язаний з характером людини, який сформувався при вихованні дитини батьками. Звісно, характер людини міняється з роками, але у нашій майбутній анкеті, яку люди будуть проходити після складання тестів, ми врахуємо такі моменти. Бланк з питаннями тесту наведено в Додатку А.

Другий тест "Дізнайся про себе" показує наскільки людина:

- 1) товариська,
- 2) емоційно врівноважена,
- 3) практична,

- 4) розважлива,
- 5) володіє самоконтролем.

На нашу думку цей тест розкриває моменти, які не були розкриті у першому тесті та гармонійно доповнює усю картину. Бланк з питаннями тесту наведено в Додатку Б.

Перейдемо до другого емпіричного методу, який ми використали у нашій роботі.

Анкетування як емпіричний метод дослідження використовується для збору даних за допомогою письмових або електронних анкет, які містять набір питань або тверджень. Ці питання можуть бути закритого (з фіксованими варіантами відповідей) або відкритого типу (де респонденти мають можливість детально описати свої відповіді). Метод дозволяє зібрати кількісні та якісні дані від великої кількості людей за відносно короткий проміжок часу, що робить його популярним у соціальних науках, маркетингових дослідженнях, оцінці громадської думки та інших сферах.

У контексті нашої роботи цей метод є особливо цінним інструментом для збору даних про внутрішні стани, переконання, ставлення, самопочуття та інші психологічні характеристики індивідів. Використання анкети дозволить оцінити вплив батьківського стилю виховання на майбутній сценарій життя дитини, зібравши самооцінки або спостереження великої кількості респондентів [31].

Немає сумнівів, що метод анкетування також має свої переваги та недоліки. Почнемо з переваг:

- 1) Доступність широкого спектру даних: Метод анкетування дозволяє зібрати дані про особистісні риси, емоційний стан, поведінкові звички тощо.
- 2) Конфіденційність: Анкетування може забезпечити анонімність респондентів, що сприяє чесним та відвертим відповідям про чутливі питання.
- 3) Стандартизація: Використання уніфікованих інструментів дозволяє порівняти результати між різними віковими групами.

Недоліки:

- 1) Обмеження у глибині даних: Відповіді на анкетні питання можуть не відображати всю складність психологічних феноменів.
- 2) Вплив соціальної бажаності: Респонденти можуть вибирати відповіді, які вважають більш прийнятними, що може спотворити результати.
- 3) Самооцінка: Розбіжності між оцінкою самих респондентів та їх реальною поведінкою або станами можуть вплинути на точність даних [31].

Щоб зробити нашу анкету максимально корисною та точною ми детально сформуємо питання, будемо комбінувати відкриті та закриті питання та забезпечимо конфіденційність усім респондентам.

Завдяки цій анкеті ми заповнимо ті пробіли, які можуть мати тести, які пройдуть респонденти. Текст анкети наведено у Додатку В.

Отже, в цьому підрозділі ми виявили які саме методи досліджень ми використали в нашій роботі та докладно розглянули метод тестування та анкетування, виявивши їх плюси та мінуси.

2.2. План збору та аналізу даних

Для ефективного збору та аналізу даних у нашому дослідженні, що зосереджене на вивченні впливу батьківського стилю виховання на майбутній сценарій життя дитини, важливо ретельно спланувати процес.

План збору даних:

- 1) Визначити цільову групу: треба ясно визначити вікову категорію дітей, яку ми плануємо досліджувати, та критерії відбору учасників. На нашу думку буде доцільно вибрати вік учасників від 16 років. В цьому віці підлітки вже можуть ясно мислити та мають достатню посидючість щоб пройти анкетування.
- 2) Вибрати інструменти анкетування: ми створимо анкету, яка буде включати в себе усе, що нам треба для дослідження.

3) Отримати дозвіл та згоду: ми забезпечимо отримання інформованої згоди від батьків або опікунів дітей, які братимуть участь у дослідженні, з дотриманням етичних норм та принципів. Ми пропишемо необхідну інформацію на початку тесту, де буде пункт зі згодою на обробку цієї інформації.

4) Організувати процес анкетування: ми зробимо анкету в онлайн форматі та розішлемо її.

5) Зібрати дані: проведемо анкетування згідно з встановленими процедурами. Збережемо дані анонімно, забезпечуючи конфіденційність інформації про учасників [31].

План аналізу даних:

1) Первинна обробка даних: включає введення зібраних даних в електронну форму, перевірку на наявність помилок та видалення пропущених або некоректних даних.

2) Інтерпретація результатів: аналізуються отримані результати у контексті існуючих теоретичних рамок та попередніх досліджень. Важливо критично оцінити отримані дані, враховуючи можливі обмеження методу анкетування та специфіку нашого дослідження.

3) Формулювання висновків: на основі аналізу даних сформулювати висновки щодо впливу батьківського стилю виховання на розвиток дитини. Розглянути, як наші результати вписуються у загальний контекст дослідження теми та які практичні рекомендації можна запропонувати на основі отриманих даних [31].

У рамках другого розділу нашого дослідження було ретельно розглянуто та обґрунтовано вибір методології, що забезпечує збір та аналіз даних про вплив батьківського стилю виховання на розвиток дитини.

Зокрема, було вирішено використовувати метод анкетування як основний інструмент збору даних, що дозволяє отримати кількісні оцінки психологічних, соціальних та когнітивних аспектів розвитку дітей.

РОЗДІЛ 3.

СТВОРЕННЯ ТА АПРОБАЦІЯ ТЕСТУ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ВПЛИВУ БАТЬКІВСЬКОГО СТИЛЮ ВИХОВАННЯ НА МАЙБУТНІЙ СЦЕНАРІЙ ЖИТТЯ ДИТИНИ

3.1. Розробка структури та запитань анкети

При підготовці до створення анкети була вивчена та проаналізована література, яка допомогла нам розібратися у структурі майбутньої анкети. Також респондентам було надано 2 тести, за якими ми визначимо нинішній сценарій життя дитини, завдяки чому зможемо знайти взаємозв'язок між батьківськими стилями виховання та майбутніми сценаріями життя дітей [25].

При розробці структури анкети ми вирішили, що вона буде складатися з п'яти розділів. Кожен розділ тесту містить питання, що дозволяють оцінити різні аспекти особистісного розвитку та соціальної адаптації респондентів, враховуючи їх досвід виховання та вплив батьківського стилю на формування їхніх життєвих стратегій і взаємодії з оточуючими.

Нижче ми розпишемо кожен розділ та за що він відповідає.

1) Розділ 1: Стиль виховання.

Мета: визначити, яким із чотирьох основних стилів виховання (демократичний, авторитарний, ліберальний, індиферентний) була вихована дитина.

2) Розділ 2: Відносини з батьками.

Мета: оцінити якість та характер відносин між дитиною та її батьками.

3) Розділ 3: Самооцінка.

Мета: дізнатися рівень самооцінки респондента та його впевненість у собі.

4) Розділ 4: Рівень емпатії.

Мета: виявлення здатності респондента співпереживати та проявляти розуміння емоцій інших.

5) Розділ 5: Життєве самовизначення та відносини з оточуючими.

Мета: оцінити, наскільки респондент визначився у житті, як він оцінює свої відносини з іншими людьми, та чи знає він, чого хоче на даному етапі життя.

Повну версію анкети викладено у Додатку В.

Наступний важливий крок – оцінювання результатів анкети. Коли всі респонденти заповнять анкету, ми проаналізуємо їх відповіді та викладемо їх результати у вигляді відсоткового співвідношення у наступному підрозділі нашої роботи.

Анкета буде створюватися у Google Формах.

Кожен розділ тесту ми оформимо як окремий розділ у Google Формах для зручності навігації, використаємо логічні переходи між розділами для покращення користувацького досвіду.

Цей підхід допоможе нам створити структурований і цілісний інструмент для збору даних, який буде корисним для аналізу в контексті нашої дипломної роботи.

3.2. Апробація анкети

Апробувавши нашу анкету ми виявили цікаві моменти, які розпишемо докладно, але спершу ми проаналізуємо відповіді респондентів за кожним із критеріїв, які ми досліджували.

За результатами анкетування, в якому взяли участь 17 респондентів у віковому діапазоні від 15 до 47 років, ми можемо зробити декілька важливих спостережень щодо батьківських стилів виховання, які домінують у їхньому досвіді.

Оскільки респондентам була надана можливість вибрати кілька стилів виховання, що відображає реальність змішаного підходу у батьківській практиці, отримані дані надають унікальний вигляд на комплексність сімейних взаємодій.

Аналіз вибору стилів виховання респондентами:

Демократичний стиль – 9 відповідей. Майже найбільш згадуваний стиль серед учасників. Це може свідчити про те, що в сучасних сім'ях все більше батьків намагаються будувати відносини з дітьми на основі рівності, взаємоповаги та врахування думки дитини. Найчастіше демократичний стиль обирали разом з авторитарним. Ми вважаємо це непоганим показником, бо сам по собі демократичний або сам по собі авторитарний – не найкращий спосіб виховувати дітей.

Авторитарний стиль – 8 відповідей. Майже така ж кількість респондентів ідентифікувала авторитарний стиль виховання у своїх сім'ях, як і демократичний, що вказує на поширеність більш строгих, контрольованих підходів, де батьки встановлюють чіткі правила та очікують їх непорушного дотримання.

Хочемо зазначити, що авторитарний стиль – це стиль минулого. Чому? Бо раніше вважалося, що слухняна дитина, відмінник у школі та взагалі беззаперечно ідеальна – це те, що має бути. Але з часом всі стали помічати, що такі діти виростали в несаможиттєвих дорослих, які звикли йти куди сказали та показали, а виходячи в самостійне життя, вже нікому казати, що робити, потрібно вирішувати самому і ось тут почалися проблеми. Тому багато батьків намагалися додавати демократичний стиль, щоб зловити баланс у вихованні.

Але це також не кращий тандем. Йдемо далі.

Ліберальний стиль – 10 відповідей. Тут було отримано найбільше відповідей, що може вказувати на бажання батьків дати дітям більше свободи та самостійності у прийнятті рішень. Це дуже добре, але сам по собі ліберальний стиль може призвести до відсутності меж у дитини та відсутності структури виховання, бо дитині надається занадто багато свободи. Хорошою ідеєю буде додавати ліберальний стиль до демократичного та авторитарного. Нажаль, поява ліберально стилю може вказувати не тільки на бажання батьків дати дітям більше свободи, але і на те, що батьки все більше працюють, щоб заробити на хороше життя дитині і в них немає іншого виходу як дати більше

свободи та привчати до самостійності.

Індиферентний стиль – 1 відповідь. Низька кількість відповідей на підтримку цього стилю може вказувати на те, що більшість сучасних батьків прагнуть до активної участі в житті своїх дітей.

Отримані дані свідчать про різноманітність підходів до виховання в сучасних сім'ях, де батьки можуть поєднувати елементи різних стилів, намагаючись адаптуватися до індивідуальних потреб та особливостей своїх дітей. Це підкреслює важливість гнучкості у вихованні та необхідність знайти баланс між керівництвом, підтримкою та наданням свободи дитині.

Результати анкетування щодо відносин з батьками дають змогу глибше зрозуміти, як стилі виховання впливають на якість та характер взаємодії між батьками та дітьми. Аналіз відповідей допомагає виявити тенденції у формуванні сімейних відносин в залежності від обраного підходу до виховання.

Аналіз критерію "Відносини з батьками":

1) Дуже тісні та підтримуючі – 9 відповідей. Найбільша кількість респондентів відчуває тісні та підтримуючі відносини з батьками. Таку відповідь дали ті, кого виховували у демократичному або демократичному і ліберальному стилях виховання.

2) Добрі, але бувають непорозуміння – 4 відповіді. Ці відповіді вказують на наявність добрих відносин з батьками, проте із часом виникають непорозуміння, і відображають змішаний підхід до виховання, де елементи демократичного та авторитарного стилів переплітаються. Це може призводити до ситуацій, коли загальна підтримка поєднується з моментами незгоди через жорсткіші вимоги або обмеження.

3) Віддалені – 3 відповіді. Респонденти, які описують свої відносини з батьками як віддалені, виховувалися переважно у ліберальному та індиферентному стилях. Хоча ліберальний стиль надає дітям багато свободи, він може не забезпечувати достатнього емоційного зв'язку та підтримки, а індиферентний стиль характеризується відсутністю батьківської участі, що призводить до слабких сімейних відносин.

4) Складні або конфліктні – 1 відповідь. Це вибрав лише один респондент і в його родині панував авторитарний стиль виховання. У таких сім'ях строгі правила та високі вимоги з мінімальною емоційною відкритістю призводять до конфліктів та непорозумінь.

Аналіз результатів підтверджує ідею про те, що стиль виховання має значний вплив на формування відносин між батьками та дітьми. Навіть у дорослому віці діти не переосмислюють їх відносини з батьками, якщо у дитинстві їм було дуже складно.

Аналізуючи результати анкетування щодо самооцінки серед респондентів, ми бачимо, що переважна більшість учасників, а саме 14 з 17, оцінили свою самооцінку як середню, три респонденти відзначили високу самооцінку, тоді як відповіді з низькою або дуже низькою самооцінкою відсутні. Ці дані дають змогу зробити певні висновки щодо впливу стилю виховання на самооцінку дітей.

Перевага демократичного стилю виховання серед респондентів, які мають високу або середню самооцінку, підтверджує дослідження, які вказують на позитивний вплив цього стилю на психологічне благополуччя дитини. Демократичний підхід, що заснований на взаємоповазі, підтримці та залученні дитини до прийняття рішень, може сприяти розвитку здорової самооцінки, оскільки дитина відчуває себе цінною та здатною впливати на власне життя.

Наявність респондентів із середньою самооцінкою, які виховувалися в умовах авторитарного стилю, вказує на те, що строгий контроль та високі вимоги без достатньої емоційної підтримки можуть обмежити розвиток самостійності та самоповаги. Однак відсутність низької самооцінки серед учасників свідчить про те, що інші фактори, такі як соціальна підтримка ззовні сім'ї, також відіграють значну роль.

Ліберальний стиль, який характеризується великою свободою та мінімальними обмеженнями, може сприяти розвитку незалежності, але відсутність структури та чітких вимог може у деяких випадках не надавати достатньої основи для формування стійкої самооцінки. Перевага середньої

самооцінки серед респондентів може вказувати на необхідність балансу між свободою та керівництвом у вихованні.

Відсутність респондентів із низькою самооцінкою, які б вказали на індіферентний стиль виховання, може бути зумовлена обмеженою вибіркою учасників. Проте індіферентний стиль, як правило, негативно впливає на розвиток самооцінки через брак уваги та емоційної підтримки.

Результати анкетування за критерієм "Рівень емпатії" демонструють, що більшість респондентів, а саме 9 з 17, оцінили свій рівень емпатії як високий, в той час як решта 8 з 17 вважають свій рівень емпатії середнім. Відсутність відповідей, що вказують на низький рівень емпатії або невпевненість у власному рівні емпатії, може свідчити про певні тенденції у розвитку соціальних навичок та емоційної відкритості серед учасників дослідження.

1) Високий рівень емпатії – 9 відповідей. Переважання високого рівня емпатії пов'язане з демократичним стилем виховання, який сприяє розвитку відкритості, взаєморозуміння та співпереживання. Батьки, які застосовують цей стиль, часто навчають дітей цінувати почуття інших, що є ключовим аспектом емпатії.

2) Середній рівень емпатії – 8 відповідей. Середній рівень емпатії серед інших учасників вказує на змішані або менш послідовні стилі виховання. Це може також відображати вплив інших соціальних факторів, таких як взаємодії з однолітками, вплив медіа та освітнього середовища, які формують здатність до емпатії.

Відсутність відповідей про низький і дуже низький рівень емпатії каже про те, що незважаючи на те, яким стилем виховували респондентів, люди вчаться емпатії не тільки у сімейному середовищі, а й поза нього. Навіть, якщо в родині цьому не вчили і не пояснювали дитині що таке емоції та як з ними жити, в нашому світі цьому може навчити навіть інтернет.

За критерієм "Життєве самовизначення" ми побачили, що тільки 2 людини із 17 не знають чого хочуть у житті. Вони були різного віку та виховувалися різними стилями виховання, тому тут ми не можемо провести

паралель між стилем виховання та життєвим самовизначенням.

Аналізуючи відповіді респондентів на питання про відносини з іншими людьми та корелюючи їх зі стилями виховання, якими вони були виховані, можна зробити кілька важливих спостережень щодо того, як різні підходи до виховання впливають на соціальну адаптацію та ставлення до нових знайомств.

Вплив стилів виховання, виходячи з нашого анкетування:

1. Демократичний стиль: більшість респондентів, які виховувалися в демократичному стилі, виявили позитивне ставлення до нових знайомств і мають кілька близьких друзів. Це свідчить про те, що демократичний стиль сприяє розвитку відкритості, соціальних навичок та емпатії, що є важливими компонентами успішної соціалізації.

2. Авторитарний стиль: респонденти, виховані в авторитарному стилі, мають різні підходи до соціалізації: деякі з них активно спілкуються та люблять нові знайомства, тоді як інші вважають за краще обмежене коло спілкування. Це може вказувати на те, що авторитарне виховання може виховувати як високу самодисципліну та ініціативність, так і невпевненість у соціальних взаємодіях. Тут дуже важливо те, яке оточення було у цієї людини.

3. Ліберальний стиль: учасники, виховані в ліберальному стилі, здебільшого позитивно оцінюють нові знайомства та легко налагоджують контакти, хоча деякі з них вказують на вибірковість у відносинах. Ліберальний стиль, який надає дитині свободу вибору, може сприяти розвитку незалежності та самостійності у соціальних взаємодіях.

4. Індиферентний стиль: відповіді респондентів, вихованих в індиферентному стилі, відсутні, крім одного випадку, де згадується поєднання індиферентного та авторитарного стилів. Враховуючи відповіді цього одного респондента, в його ситуації це вказує на складнощі в соціалізації та формуванні стійких відносин через відсутність емоційної підтримки та уваги з боку батьків.

Загальні спостереження:

- Позитивне ставлення до нових знайомств переважає у респондентів, яких виховували змішаними демократичним і ліберальним стилями виховання,

які посприяли розвитку соціальних навичок та відкритості.

- Вибірковість у соціальних взаємодіях та обережність можуть відобразили вплив авторитарного стилю виховання, який формує стратегії соціальної поведінки на основі внутрішніх правил та очікувань.

- Складність у налагодженні нових контактів пов'язана з недостатньою підтримкою та увагою в дитинстві, що характерне для індіферентного стилю виховання.

Ці спостереження підтверджують ідею про те, що стиль виховання має значний вплив на формування соціальних взаємодій та ставлення до нових знайомств у дорослому житті, вказуючи на необхідність усвідомленого підходу до виховання з боку батьків.

Усі респонденти також проходили 2 тести, які викладені у Додатках А та Б. За результатами цих тестів, критеріями яких були: тривожність, фрустрація, агресивність, ригідність, товариськість, емоційна врівноваженість, практичність, розважливність та самоконтроль, ми не виявили ніяких патологічних станів. Навіть рівень тривожності ні в кого не переступив відмітку «середній», а це вже добре, враховуючи ситуацію в нашій країні.

Перейдемо до сценаріїв життя людей, які ми прописували у Розділі 1. Нагадаємо, що сценарії життя виходять із стилів виховання. Сценаріїв життя, як і стилів виховання всього 4:

1) Сценарій успіху та самореалізації – можливий наслідок демократичного стилю.

2) Сценарій конфлікту з авторитетами або соціальної взаємодії – можливий наслідок авторитарного стилю.

3) Сценарій залежності або невпевненості – можливий наслідок ліберального стилю.

4) Сценарій соціального відчуження та низької самооцінки – можливий наслідок індіферентного стилю.

Проаналізувавши анкету, ми побачили, що далеко не всі респонденти пішли по сценаріям, які закладені при кожному батьківському стилю виховання.

По-перше, переважають змішані стилі і вже на цьому етапі людина не піде по конкретному сценарію. Дуже виділяються тільки результати респондентів, яких виховували у демократичному стилі та будь-якому змішаному стилі, але наявність демократичного майже стовідсотково веде людину до першого сценарію життя "Сценарій успіху та самореалізації".

По-друге ми зрозуміли, що на подальший сценарій життя впливають не тільки батьки, а й оточення, тому для проведення повноцінного дослідження потрібно набагато більше респондентів та набагато більше критеріїв, які допоможуть виявити більше, ніж виявили ми у своєму дослідженні.

Виходячи з нашого припущення на початку нашої роботи про те, що існує взаємозв'язок між конкретними батьківськими стилями виховання та формуванням майбутнього сценарію життя дітей у сучасному суспільстві, ми не можемо дати точної відповіді чи це саме так. Можливо, через брак часу та малої кількості учасників нашого дослідження ми не можемо отримати повної картини, але ми продовжимо наше дослідження у наших майбутніх наукових роботах.

Отже, за результатами проведеного нами дослідження, навіть при наявності всього 17 респондентів вже можна доволі чітко побачити, що дуже важливо те, яким стилем виховання користувалися батьки, як це впливає на емоційний розвиток дитини, але наразі ми не можемо підтвердити, що є чітка залежність подальшого сценарію життя людини від стилю виховання, бо для цього замало респондентів та критеріїв вивчення цього питання. Щоб краще дослідити це, потрібно мати знання про те, хто оточував людину поза родиною та як це вплинуло на неї і на її сценарій життя.

ВИСНОВКИ

Здійснивши аналіз психологічної літератури з теми дитячо-батьківських відносин, батьківських стилів виховання та їхнього впливу на дітей в українському суспільстві через аналіз робіт таких дослідників як Діана Баумрінд, Діана Айнсуорз, Аліса Міллер, Томаса Гансон, Ама Чуа та Еліс Шюман, ми визначили чотири основні стилі виховання, які існують в наш час:

- 1) Демократичний стиль виховання;
- 2) Авторитарний стиль виховання;
- 3) Ліберальний стиль виховання;
- 4) Індиферентний стиль виховання.

Серед цих стилів виховання, демократичний підхід батьків щодо виховання дитини вважається оптимальним. За нашою думкою, цей стиль визнаний продуктивним методом формування позитивного Я-образу та адекватної самооцінки особистості.

Також ми розглянули як саме впливає кожен стиль на розвиток дитини:

1) Демократичний або авторитетний стиль виховання ставить дитину в центр виховного процесу, визначаючи розумні вимоги та високу чуйність батьків. Цей підхід характеризується тим, що батьки можуть висувати високі стандарти для своєї дитини, але одночасно забезпечують необхідну підтримку та ресурси для успішного саморозвитку. Демократичні батьки активно слухають своїх дітей, демонструють любов та підтримку, установлюючи необхідні обмеження та правила.

2) Авторитарний стиль виховання представляє собою підхід, в якому батьки акцентують увагу на контролі та недостатньо визнають позитивні якості своїх дітей. Цей метод часом асоціюється із загостреним підходом, який передбачає агресивні та диктаторські методи впливу батьків.

3) Ліберальний стиль виховання визначається бажанням батьків надавати своїм дітям все найкраще і задовольняти їхні потреби. Цей підхід характеризується наданням повної самостійності дітям, при цьому батьки готові усьому пристосовуватися.

4) Індиферентний стиль виховання, який характеризується низьким рівнем контролю та холодними стосунками, є практикою, яку використовують деякі батьки, іноді навіть не усвідомлюючи цього факту. В цьому випадку батьки просто проявляють байдужість та безучасть до життя своєї дитини, не проявляючи інтересу до його потреб і важливих подій.

Вивчивши усі стилі виховання, ми визначили 4 сценарії майбутнього життя дітей:

- 1) Сценарій успіху та самореалізації.
- 2) Сценарій конфлікту з авторитетами або соціальної взаємодії.
- 3) Сценарій залежності або невпевненості.
- 4) Сценарій соціального відчуження та низької самооцінки.

Слід зазначити, що не існує універсального стилю виховання, що підходить для кожної родини та дитини. Кожна дитина має свої унікальні потреби та особливості, і тому важливо знаходити баланс між різними аспектами виховання.

Також нами були розглянуті такі чинники як війна та вплив інтернет-простору на сучасне батьківство. Аналіз наявної літератури показав, що ці чинники мають свою плюси та мінуси.

Проаналізувавши всі існуючі методи збору та аналізу даних ми визначили методи збору та аналізу даних, якими будемо користуватися у нашій роботі, а саме:

1. Теоретичні: теоретико-методологічний аналіз, класифікація та систематизація наукових джерел, порівняння й узагальнення даних досліджень.
2. Емпіричні: тестування, анкетування.

Використання цих теоретичних методів дослідження дозволяє не лише глибше зрозуміти досліджувану проблематику, але й внести вагомий вклад у наукову галузь, забезпечуючи високий рівень наукової новизни та обґрунтованості отриманих результатів.

Ми обрали два тести:

1. Методика "Самооцінка психічних станів" (за Г. Айзенком).
2. Тест "Дізнайся про себе".

Також ми вирішили створити анкету, яка доповнить наше тестування та буде способом збору результатів тестувань.

Визначивши план збору та аналізу даних, в якому ми вирішили, яка цільова група нам підходить, які саме інструменти анкетування ми будемо використовувати та як саме буде проходити анкетування, ми перейшли до розробки питань анкети.

При розробці власної анкети для визначення, якими батьківськими стилями виховання користуються люди в українському сімейному середовищі, ми поділили анкету на розділи для простішого проходження та подальшого аналізу анкети.

Ось назви кожного розділу та за що він відповідає:

- 1) Розділ 1: Стиль виховання.

Мета: визначити, яким із чотирьох основних стилів виховання (демократичний, авторитарний, ліберальний, індиферентний) була вихована дитина.

- 2) Розділ 2: Відносини з батьками.

Мета: оцінити якість та характер відносин між дитиною та її батьками.

- 3) Розділ 3: Самооцінка.

Мета: дізнатися рівень самооцінки респондента та його впевненість у собі.

- 4) Розділ 4: Рівень емпатії

Мета: виявлення здатності респондента співпереживати та проявляти розуміння емоцій інших.

5) Розділ 5: Життєве самовизначення та відносини з оточуючими.

Мета: оцінити, наскільки респондент визначився у житті, як він оцінює свої відносини з іншими людьми, та чи знає він, чого хоче на даному етапі життя.

Повну версію анкети викладено у Додатку В.

Апробувавши цю анкету ми побачили тісний взаємозв'язок стилів батьківського виховання з деякими критеріями, які ми вивчали, але наразі ми не можемо підтвердити, що є чітка залежність подальшого сценарію життя людини від стилю виховання, бо для цього замало респондентів та критеріїв вивчення цього питання. Щоб краще дослідити це, потрібно мати знання про те, хто оточував людину поза родиною та як це вплинуло на неї і на її сценарій життя.

Ми продовжимо досліджувати це питання у наших подальших наукових роботах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Neppel, T.K., Jeon, S., Diggs, O., Donnellan, M.B. Positive parenting, effortful control, and developmental outcomes across early childhood. *Developmental Psychology*. 2020. URL: <https://doi.org/10.1037/dev0000874> (дата звернення: 19.10.2023).
2. Андросюк В.Г., Суденко Ю.А. Проблема булінгу в сучасному юридико-психологічному просторі України. *Часопис Київського університету права*. 2019. №1 С. 216-220.
3. Баумрінд Д. Стилі виховання та розвиток підлітків. Енциклопедія про підлітковий вік. За ред. Дж. Брукс-Ганн, Р.М. Лернер, і А.К. Петерсен. Нью-Йорк : Видавництво «Гарленд», 1991. 758 с.
4. Безлюдний О. Роль сім'ї в особистісному розвитку дитини URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/poriv_ped_stydii/2011/2011_1_6.pdf. (дата звернення: 30.08.2023).
5. Бодальов А.А. Психологія міжособистісних відносин. Київ, 2020. С. 27-39.
6. Бондарчук О.Й. Психологія сім'ї. Харків : НУА, 2018. 364 с.
7. Булінг та кібербулінг у підлітковому середовищі. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/bullying-cyberbullying-teens-Ukraine>. (дата звернення: 03.08. 2023)
8. Гніда Т.Б. Педагогіка партнерства з питань соціалізації обдарованої дитини з числа сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах внаслідок військових дій. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2019. С. 78-82.
9. Головаха Е. І. Психологія людського. Київ : Політвидав України, 2019. 56 с.

10. Гончарова Н.О., Горбенко Ю.Л., Калюжна Ю.І. Психологія розвитку особистості у підлітковому та ранньому юнацькому віці: навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. Полтава, 2018. 342 с.
11. Заїка В.М. Вплив дисгармонійних дитячо-батьківських стосунків на виникнення адиктивних схильностей в підлітковому віці як соціальна проблема. Ужгород : Говерла, 2023. С. 50–54.
12. Кабанцева А.В. Підтримка дитини в умовах емоційного напруження: навчально-методичний посібник. Київ: КВІЦ, 2018. 136 с.
13. Карпенко А.О. Дитячо-батьківські стосунки як складова розвитку емпатії у дітей молодшого шкільного віку. *Синергетичний підхід до проектування життєвого простору особистості* : зб. наук. матеріалів міжнар. наук.-практ. онлайн-конф., (м. Полтава 27-28 квітня 2021 р.). Полтава, 2021. С. 108-112.
14. Карпенко А.О. Дитячо-батьківські стосунки як складова розвитку емпатії у дітей молодшого шкільного віку. 2021 URL: http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/%D0%97%D0%B1_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84.2021.pdf#page=110. (дата звернення: 04.06.2023)
15. Козачук О.А. Особливості процесу "виявлення" схильності до гомогендерної сексуальної орієнтації. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/3_2011/11.pdf. (дата звернення: 16.12.2023)
16. Колупаєва А.А. Монографія. Київ : Педагогічна думка, С. 9–10.
17. Лесгафт П.Ф. Сімейне виховання дитини і його значення. Київ, 2021. 33 с.
18. Малкович М.М. Стили сімейного виховання та їх роль у формуванні гендерних уявлень дітей дошкільного віку. URL: <http://vuzlib.com/content/view/845/94/>. (дата звернення: 02.12.2023).

19. Перші спроби пошуку в науковому просторі. *Особливості організації життєдіяльності дитини у сучасному дошкільці* : зб. матеріалів 19-го всеукр. студ. наук.-практ. конф. (м. Умань, 29 квіт. 2021 р.). Умань : Візаві, 2021. 207 с.

20. Пирог Г.В., Коробко Д.О. Психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників, які виховуються у родинах та соціальних закладах. Особистісне зростання в умовах трансформації сучасного суспільства: монографія. Житомир: вид. О.О. Євенок, 2020. С. 166-187.

21. Прохорова О.Г. Сім'єзнавство. URL: https://stud.com.ua/53441/sotsiologiya/klasifikatsiya_stiliv_vihovannya. (дата звернення: 15.09.2023).

22. Прудка А.В. Соціальні мережі як фактор соціалізації сучасної молоді. *Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери* : зб. матеріалів III міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ніжин, 24 листопада 2020 р.). Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. С. 80-91.

23. Психологічні особливості раннього дорослого віку. URL: <https://textbook.com.ua/psihologiya/1473452507/s-14?page=5>. (дата звернення: 22.11.2023).

24. Психологія розвитку та формування особистості дитини : реком. бібліогр. покажч. / Харків. нац. пед. ун-т імені Г.С. Сковороди, наукова бібліотека ; уклад.: Т.І. Неудачина; відп. ред. О. Г. Коробкіна. Харків : ХНПУ, 2018. 76 с.

25. Психолого-педагогічний супровід виховання і розвитку дітей дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб: концепція, методика, технології: за наук. ред. І. О. Луценко. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 211 с.

26. Психологу для роботи. Діагностичні методики: збірник / уклад. М.В. Лемак, В.Ю. Петрище. Вид. 2-ге, виправл. Ужгород : Олександри Гаркуші, 2012. 616 с.

27. Руденок, А., Ільницька, І. Проблема дитячо-батьківських відносин у зарубіжній і вітчизняній психології. *Scientific Progressive Methods and Tools: Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference* (Riga, Latvia. November 6-8, 2022). С. 82–85.

28. Савиченко О.В. Специфіка формування психологічних меж особистості підлітків в залежності від стилю сімейного виховання. *Проблеми сучасної психології*: зб. наук. праць Запорізького національного університету та Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2018. № 1 (13).

29. Сидоркіна М.Ю. Творча взаємодія як засіб гармонізації сімейних стосунків. Нац. Академія пед.наук України – Ін-т соціальної та політичної психології. Київ, 2013. 82 с.

30. Сичинська М. Теоретичні аспекти впливу батьківсько-дитячих взаємин на формування резильєнтності підлітка. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. 2022. № 18 (63). С. 64-75.

31. Соловійова Т. Г. Особливості взаємин у сім'ях, які виховують дитину з інвалідністю. *Actual trends of modern scientific research: the 7th international scientific and practical conference* (Munich, Germany. February 14-16, 2021). Munich : MDPC Publishing. 2021. 676 с.

32. Стеченко Д.М., Чмир О.С. Методологія наукових досліджень: підручник. Київ : Знання, 2005. С. 91-190.

33. Стрімке падіння народжуваності в Україні: чому вчені не чекають на "бебі-бум" після війни. URL: <https://tsn.ua/exclusive/strimke-padinnya-narodzhuvanosti-v-ukrayini-chomu-vcheni-ne-ochikuyut-na-bebi-bum-pislya-viyni-2381401.html>. (дата звернення: 13.09.2023).

34. Типи й стилі сімейних взаємин. URL: <https://studfile.net/preview/7304045/page:3>. (дата звернення: 27.08.2023).

35. Томчук С.М., Томчук М.І. Психологія тривоги, страху та агресії особистості в освітньому процесі: монографія. Вінниця: КВНЗ «ВАНО», 2018. 200 с.

36. Третьякова Т.М., Короход Я.Д. Психологічна дистанція між членами родини як показник якості розвитку суспільства: монографія / за заг. ред. В. О. Лефтерова, А. С. Мельнікова. Київ: Ліра-К, 2020. С. 111-121.

37. Трофаїла Н. Д. Дитячо-батьківські відносини в молодшому шкільному віці. URL: <http://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/13906>. (дата звернення: 07.06.2023).

38. Ханко С. Детермінація психічного здоров'я школяра. Київ, 2018. С. 6-8.

39. Як війна вплинула на сімейне життя українських жінок? URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/2703/how-has-the-war-affected-the-family-life-of-ukrainian-women>. (дата звернення: 03.01.2024)

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика "Самооцінка психічних станів" (за Г. Айзенком)

	Психічні стани	Підходить	Не дуже підходить	Не підходить
		2	1	0
1	Не відчуваю у собі впевненості			
2	Часто червонію без причини			
3	Мій сон мене непокоїть			
4	Легко починаю нудьгувати			
5	Непокоюся через неприємності, які тільки є в уяві			
6	Мене лякають труднощі			
7	Люблю аналізувати свої недоліки			
8	Мене легко переконати			
9	Я підозріливий			
10	Важко переношу час очікування			
11	Нерідко мені здаються безвихідними ситуації, із яких можна знайти вихід			
12	Неприємності мене сильно засмучують, я падаю духом			
13	У неприємних ситуаціях я схильний без поважних причин звинувачувати себе			
14	Нещастя та невдачі мене нічому не вчать			
15	Я часто відмовляюся від боротьби, вважаючи її даремною			
16	Я часто почуваю себе беззахисним			
17	Іноді у мене буває стан відчаю			
18	Відчуваю розгубленість перед труднощами			
19	У важкі хвилини життя іноді поведжуся як дитина, хочу, щоб мене пожаліли			
20	Вважаю недоліки свого характеру невинними			
21	Залишаю за собою право вирішального голосу			
22	Часто при розмові перебиваю співрозмовника			

23	Мене легко розсердити			
24	Люблю робити зауваження іншим			
25	Хочу бути авторитетом для оточуючих			
26	Не задовольняюсь малим, хочу більшого			
27	Коли розгніваюсь, погано себе стримую			
28	Більше люблю керувати, ніж підкорятися			
29	У мене різка, грубувата жестикуляція			
30	Я злопам'ятний			
31	Мені важко змінювати звички			
32	Нелегко переключати увагу			
33	З обережністю ставлюся до усього нового			
34	Мене важко переконати			
35	Нерідко у мене з голови не виходять думки, яких потрібно позбутися			
36	Нелегко зближуюся з людьми			
37	Мене розчаровують навіть незначні зміни плану			
38	Я проявляю впертість			
39	Неохоче йду на ризик			
40	Різко реагую на відхилення від прийнятого мною режиму			

Тест "Дізнайся про себе"

1. Я міг би жити на самоті, подалі від людей.
  - а. так;
  - б. інколи;
  - в. ні.
2. Іноді я погано почуваюся без будь-якої причини.
  - а. так;
  - б. не знаю;
  - в. ні.
3. Читаючи про яку-небудь подію, я цікавлюся усіма подробицями.
  - а. завжди;
  - б. іноді;
  - в. рідко.
4. Коли люди жартують зі мною, я зазвичай сміюся разом із усіма та не ображаюся.
  - а. так;
  - б. іноді;
  - в. ніколи.
5. Те, що деякою мірою відволікає мою увагу:
  - а. дратує мене;
  - б. викликає досаду;
  - в. не хвилює мене.
6. Мені подобається друг:
  - а. захоплення якого несуть діловий і практичний характер;
  - б. важко відповісти;
  - в. який відрізняється глибоко продуманими поглядами на життя.
7. На підприємстві мені було б цікаво:
  - а. працювати з машинами та механізмами і брати участь лише у виробництві;

- б. важко відповісти;
  - в. розмовляти з людьми, займатися суспільною роботою.
8. У мене завжди вистачає енергії, коли це необхідно.
- а. так;
  - б. важко відповісти;
  - в. ні.
9. Я охочіше довірив би свої думки:
- а. моїм добрим друзям;
  - б. важко відповісти;
  - в. своєму особистому щоденнику.
10. Я можу спокійно слухати, як інші люди висловлюють ідеї, протилежні тим, які я сповідаю:
- а. так;
  - б. важко відповісти;
  - в. ні.
11. Я настільки обережний та практичний, що зі мною трапляється менше випадковостей, ніж з іншими.
- а. так;
  - б. важко відповісти;
  - в. ні.
12. Я гадаю, що говорю правду рідше, ніж більшість інших людей.
- а. так;
  - б. важко відповісти;
  - в. ні.
13. Я охоче працював би:
- а. в установі, де б мені довелося керувати людьми і бути серед них;
  - б. важко відповісти;
  - в. архітектором.
14. Те, що я роблю, у мене виходить:
- а. рідко;

б. інколи;

в. часто.

15. Навіть коли мені кажуть, що мої ідеї нездійсненні, це мене не зупиняє.

а. так;

б. не знаю;

в. ні.

16. Я намагаюся сміятися над жартами не так гучно, як це робить більшість

людей.

а. так;

б. не знаю;

в. ні.

17. Зусилля, витрачені на складання планів:

а. ніколи не завадять;

б. важко відповісти;

в. не варті цього.

18. Мені більше подобається працювати з людьми делікатними, тактовними, ніж з відвертими та прямолінійними.

а. так;

б. важко відповісти;

в. ні.

19. Мені приємно зробити людині послугу, погодившись на зустріч із нею в зручний для мене час.

а. так;

б. іноді;

в. ні.

20. Коли я лягаю спати, то:

а. засинаю швидко;

б. інколи мені не спиться;

в. засинаю з трудом.

21. Мені найбільше подобається вирішувати питання, що стосуються мене:

- а. самостійно;
- б. важко відповісти;
- в. порадившись з друзями.

22. Працюючи в магазині, я б хотів займатися:

- а. оформленням вітрин;
- б. важко відповісти;
- в. бути касиром.

23. Акуратні, вимогливі люди не знайдуть зі мною спільної мови.

- а. так;
- б. іноді;
- в. ні.

24. Якщо люди про мене погано думають, я не намагаюся змінити їхню думку, а продовжую наполягати на своєму.

- а. так;
- б. важко відповісти;
- в. ні.

25. Трапляється, що протягом усього ранку я не хочу ні з ким розмовляти.

- а. часто;
- б. іноді;
- в. рідко.

26. Мені буває нудно:

- а. часто;
- б. іноді;
- в. рідко.

27. Я гадаю, що навіть найдраматичніші події за рік вже не залишать в моїй

душі сліду.

- а. так;

б. важко відповісти;

в. напевно.

28. Я гадаю, що було б цікаво стати:

а. ботаніком і працювати з рослинами;

б. важко відповісти;

в. страховим агентом.

29. Коли питання, яке потрібно вирішити, дуже складне і потребує від мене

багато зусиль, я намагаюсь:

а. зайнятися іншим питанням;

б. важко відповісти;

в. іще раз намагаюся вирішити це питання.

30. Вночі мені сняться фантастичні або безглузді сни.

а. так;

б. іноді;

в. ні.

Додаток В**Анкета "Вплив батьківського стилю виховання на майбутній сценарій життя дитини"**

Ласкаво просимо до нашого дослідження!

Ваша участь дуже важлива для нас.

Будь ласка, відповідайте чесно на всі питання. Ця анкета повністю конфіденційна.

Розділ 1. Стиль виховання

Уважно прочитайте опис кожного стилю, після чого виберіть свій варіант, який підходить для вас.

1. Демократичний стиль виховання.

Батьки, які дотримуються демократичного стилю виховання, вважають за краще встановлювати з дитиною відносини на основі взаємоповаги та співпраці. Вони ставлять чіткі межі та очікування, але також активно залучають дитину до дискусій і прийняття рішень, враховуючи її думку та почуття. Цей підхід сприяє розвитку незалежності, самостійності та самовпевненості у дитини.

Такі батьки дозволяють дітям приймати рішення самостійно, але якщо будуть бачити, що це рішення приведе до поганих наслідків, то ведуть розмову з дитиною і кажуть які саме можуть бути наслідки, після чого дитина все одно сама приймає рішення.

Ці батьки дозволяють дитині робити свої помилки, а не кажуть "Я тобі це забороняю тому що не хочу, щоб ти робив(ла) такі ж помилки, які робив(ла) я.

Фрази батьків, які притримуються демократичного стилю виховання:

1. "Що ти думаєш про це?"
2. "Давай вирішимо разом".
3. "Я ціную твою думку".
4. "Тобі важливо бути частиною цього рішення".
5. "Як ти вважаєш, які могли б бути наслідки твого вибору?"

Приклад ситуації у такій сім'ї: Коли потрібно вирішити, як провести сімейний вікенд, батьки обговорюють це з дитиною, враховуючи її побажання замість того, щоб сказати: "Сьогодні ми робимо оце, бо це сімейний день".

2. Авторитарний стиль виховання.

Авторитарний стиль виховання характеризується високим рівнем вимог та контролю з боку батьків, при цьому обговорення або заперечення з боку дитини майже не приймаються.

Батьки, які дотримуються цього стилю, зазвичай встановлюють строгі правила і очікують беззаперечного їх дотримання, мінімізуючи емоційну відкритість і діалог з дитиною.

Фрази батьків, які притримуються авторитарного стилю виховання:

1. "Тому що я так сказав(ла)".
2. "Це не обговорюється".
3. "Я не хочу чути заперечень".
4. "Поки ти під моїм дахом, ти будеш робити як я кажу".
5. "Ти зробиш так, бо я так вирішив".

Приклад ситуації у такій сім'ї: Дитині кажуть, що їй необхідно виконати всі домашні завдання до 19:00, без можливості обговорення або заперечення, незалежно від того, скільки часу це займе або як дитина почувається. Батьки не беруть до уваги пропозиції дитини про перерви або зміну графіка, наполягаючи на негайному виконанні їхніх вказівок.

3. Ліберальний стиль виховання.

Ліберальний стиль виховання характеризується високою толерантністю та мінімальними обмеженнями з боку батьків, які дозволяють дитині велику свободу вибору та самостійності у прийнятті рішень.

Батьки, які слідуєть цьому стилю, рідко встановлюють строгі правила або очікування і часто віддають перевагу відкритості та гнучкості у вихованні, вірячи, що дитина повинна досліджувати світ та вчитися на власному досвіді.

Фрази батьків, які притримуються ліберального стилю виховання:

1. "Роби, як тобі хочеться".
2. "Ти сам вирішуєш як зробити".
3. "Це твій вибір".
4. "Я підтримаю будь-яке твоє рішення".
5. "Якщо ти вважаєш, що це правильно, роби це".

Приклад ситуації у такій сім'ї: Дитині дозволяється самостійно вибирати, як проводити свій вільний час після школи, без конкретних вказівок або обмежень з боку батьків. Вона може вирішити, чи хоче вона займатися спортом, грати з друзями або просто відпочивати вдома, і цей вибір буде повністю прийнятий без додаткових питань або вимог.

4. Індиферентний (байдужий) стиль виховання.

Індиферентний стиль виховання відзначається мінімальною участю батьків у житті дитини та відсутністю емоційної підтримки.

Батьки, які демонструють цей стиль, часто ігнорують потреби дитини, не забезпечують належного нагляду або керівництва, що може призвести до відчуття відокремленості та ізоляції у дитини.

На перший погляд здається, що мова йде про бідні сім'ї та занедбаних дітей, але все частіше у наших реаліях батьки з головою поринають у свої справи, бізнеси та проблеми, і забезпечуючи дітей безбідним життям, думають, що роблять краще, але зовсім забувають про емоційну складову відносин між дитиною та батьками.

Фрази батьків, які притримуються індиферентного стилю виховання:

1. "Роби, що хочеш, мені все одно".
2. "Не заважай мені".
3. "Сам(а) розберись. Я зайнятий(а)".
4. "Мені байдуже до твоїх проблем".
5. "Не чекай від мене допомоги".

Приклад ситуації у такій сім'ї: Коли дитина стикається з труднощами у школі, наприклад, з булінгом або низькими оцінками, вона не може розраховувати на підтримку або допомогу від батьків. Замість того, щоб обговорити ситуацію, шукати рішення або надати моральну підтримку, батьки залишають дитину саму вирішувати свої проблеми, що може посилити відчуття ізоляції та невпевненості в собі.

Виберіть один або декілька стилів, які, як ви вважаєте, використовувалися вашими батьками?

- Демократичний стиль
- Авторитарний стиль
- Ліберальний стиль
- Індиферентний (байдужий) стиль

Розділ 2. Відносини з батьками

Виберіть один із запропонованих варіантів або напишіть свій варіант у спеціально відведене для цього поле.

Як ви можете оцінити свої відносини з батьками?

- Дуже тісні та підтримуючі
- Добрі, але бувають непорозуміння
- Віддалені
- Складні або конфліктні
- Інше:

Розділ 3. Самооцінка

Як би ви оцінили свою самооцінку?

- Висока
- Середня
- Низька
- Дуже низька

Розділ 4. Емпатія

Емпатія - це здатність розуміти та відчувати емоції інших людей.

Як ви оцінюєте свій рівень емпатії?

- o Високий
- o Середній
- o Низький
- o Не знаю

Розділ 5. Життєве самовизначення та відносини з оточуючими.

Тут вас чекають 4 питання, на які вам потрібно відповісти максимально відкрито.

Чи знаєте ви, чого хочете досягти в житті?

Як ви оцінюєте свої відносини з іншими людьми?

Чи працюєте ви зараз на роботі своєї мрії? Або заробляєте ви стільки, скільки хочете? Якщо ви ще вчитеся, то чи вчитеся ви тому, чого дійсно хочете?

Чи є у вас чітко визначені життєві цілі? Чи вмієте ви взагалі ставити цілі? І чи ставите ви їх?

Результати пройдених тестів.

Будь ласка, вкажіть результати тестів, які ви пройшли перед цією анкетою. Прикріпіть скріншоти з результатами нижче.

Скріншот з тесту "Самооцінка психічних станів"

Скріншот з тесту "Дізнайся про себе"

Дякуємо за участь у нашому дослідженні!

Ваша допомога є надзвичайно важливою для нас. Ваші відповіді допоможуть краще зрозуміти вплив батьківського стилю виховання на майбутній сценарій життя дитини. Щиро дякуємо за ваш час та участь!